

Az iskolarendszeren kívüli könyvtári szakképzés
füzetei

A szermekkönyvtári munka alappjai

Balogh Ferencné

A gyermekkönyvtári munka alapjai

Budapest
2004

Sorozatszerkesztő
Papné Angyal Ágnes

Lektorálták
Kucska Zsuzsa, Mezey László Miklós

Fedélterv
Gerő Éva

ISBN 963 201 612 2
ISSN 1587-8651

NEMZETI KULTURÁLIS ÖRÖKSÉG
MINISZTERIUMA

Készült
a Nemzeti Kulturális Örökség Minisztériuma
és a Nemzeti Kulturális Alapprogram
támogatásával

Kiadja a Könyvtári Intézet
Felelős kiadó: dr. Dippold Péter igazgató
Készült az AKAPRINT Nyomdaipari Kft. nyomdájában
Felelős vezető: Freier László

Bevezetés

A települési könyvtárak olvasóinak igen jelentős hányada gyermek és fiatal. „E nyitottabb és kevesebb tapasztalattal rendelkező korosztálynál a könyvtár nemcsak a dokumentumhoz juttatásáért felelős, hanem azért is, hogy értékes dokumentumhoz jussanak hozzá, hogy kialakuljon olvasási kultúrájuk. Ugyanakkor ebben a korban kell elsajátítani a könyv- és könyvtárhasználat alapjait is” – fogalmaz Katsányi Sándor *Információ, dokumentum, könyvtár* című füzetében. Napjaink információáradata, a számítógépek és az internet elterjedése újabb készségek kialakítását teszi szükségessé. Ezekre elsősorban az iskola hivatott megtanítani valamennyi tanulót, de két könyvtártípusnak – az iskolai és a gyermekkönyvtáraknak – is adnak sajátos, régi-új feladatokat.

Magyarországon ötven éve működnek közművelődési gyermekkönyvtárak, főként a városi ellátásban. Károlyi Ágnes meghatározása szerint: „Gyermekekönnyvtárnak tekintünk minden olyan szolgáltató helyet, ahol legalább egy főfoglalkozású gyermek-könyvtáros dolgozik, ahol elkülönített tér – külön helyiség(ek), és elkülönített állomány áll a gyermekek rendelkezésére.” Én is ilyen értelemben használom a fogalmat.

Fél évszázad alatt, de különösen az utóbbi évtizedekben jelentősen megváltozott a világ, benne a gyermekek életmódja, művelődési és olvasási szokásai, szabadidő-struktúrája. Az új kihívásoknak – demokratizálódás, önkéntesség, nyitottság, élethosszig tartó tanulás, szociális és hátrányos helyzet stb. – új szolgáltatásokkal és új módszerekkel kell megfelelnie a gyermekkönyvtáraknak is. A működési feltételek javítása mellett nemcsak korszerű könyvtári szakismereteket kell mozgósítani, hanem sajátos gyermeklélektani, -szociológiai és -pedagógiai ismeretekkel is fel kell vértézni a könyvtárosokat. A gyermekkönyvtári munkában (sem a munkafolyamatokban, sem – több könyvtáros esetén – a munkamegosztásban) ugyanis nem különülnek el élesen a könyvtár-technológiai és pedagógiai tevékenységek, e körülmények az itt dolgozóktól felsőfokú könyvtári és pedagógiai képzettséget igényelnek.

E kiadvány írásakor arra törekedtem, hogy a gyermekkönyvtári munkához szükséges alapvető tudnivalókat foglaljam össze, és azt egészítsem ki módszertani tanácsokkal. Nem helyettesítheti tehát a felsőfokú szakképzettséget, a gyermek- és ifjúsági irodalom, valamint a könyvtárpedagógia alapos ismeretét. Aki tartós vonzódást érez e szép munkához, annak meg kell felelnie a fenti képzettségi követelményeknek, és folyamatosan tájékozódnia kell a szakirodalomban. Munkája csak így lesz tudatos, szakszerű, eredményes és élményszerző.

1. A gyermekkönyvtárak létrejötte, helyük a könyvtári rendszerben

1.1. A gyermekek kettős könyvtári ellátása: iskolai és gyermekkönyvtárak

Ma a gyermekeket kettős könyvtári ellátás szolgálja: a valamivel régebbi múltra visszatekintő iskolai könyvtárak és fél évszázada a gyermekkönyvtárak.

Az iskolai könyvtárak „ősei” neves képző intézmények, kollégiumok mellett a 17–18. században jöttek létre az oktatók és a tanulók munkájának segítésére. A népiskolai oktatásról szóló 1868. évi XXXVIII. tc. teremtette meg elvben a külön nevelői és tanulói könyvtárakat. Ma a Nemzeti Alaptanterv (NAT) és a kerettantervek fogalmazzák újra feladataikat: törekedjenek a korszerű oktatás támogatására, a modern információs technika lehetőségeit figyelembe véve működjenek eszköz- és forrásközpontként. Valamennyi tanulót készítse fel az önálló ismeretszerzésre, a könyv- és könyvtárhasználatra, a könyvtári informatika alapjaira. Az iskolák a gyakran változó követelményeket igen eltérő színvonalon képesek teljesíteni, eltérően falun és városban, kis- és nagy iskolákban, az iskolai könyvtár tárgyi és személyi feltételeitől függően.

A gyermekkönyvtárak bölcsője Angliában ringott, ahol a 19. század végén a public libraryk (közkönyvtárak) létrejöttékor már természetesnek tartották a gyermekek közkönyvtári ellátását. Hamarosan speciális gyermekkönyvtárak és részlegek nyíltak Angliában és Amerikában. Magyarországon Szabó Ervin könyvtárszervező koncepciójának köszönhetően 1913-ban, Budapesten jött létre az első olyan fiókkönyvtár, amelynek már gyermekrészlege is volt. Ezt több önálló gyermekkönyvtár alakulása követte, amelyek a háború után hálózattá szerveződtek a fővárosban. Vidéken azonban csak az 1950-es évek közepe táján kezdtek elkülönített gyermekrészlegeket szervezni. Néhány kivételtől eltekintve (a fővárosban, egy-két megyeszékhelyen, úttörőházakban vagy gyermekek házában) nem vált általánossá az önálló szervezetben működő, önállóan gazdálkodó, gyarapító gyermekkönyvtár típusa, hanem a megyei és városi könyvtárak szervezetén belül különültek el a gyermekrészlegek. Vagy úgy, hogy közvetlenül a könyvtárigazgatóhoz tartoztak, vagy a felnőtt olvasószolgálatral alkottak közösen egy osztályt.

A külföldi és hazai tapasztalatokat Rácz Aranka összegezte, és 1958-ban előterjesztést nyújtott be az Országos Könyvtárügyi Tanácshoz a gyermekkönyvtárak helyzetéről és fejlesztésük kívánatos gyorsításáról. Az ő nevéhez fűződik 1964-től a gyermek- és ifjúsági könyvtári ellátás irányítása is a Művelődésügyi Minisztériumban.

A gyorsan szaporodó gyermekkönyvtárak a tizennégy éven aluli olvasók számának jelentős emelkedését, a gyermekkönyvtáros szakág kialakulását és megerősödését eredményezték. Hamarosan megkezdődtek a tapasztalatcserék, és megindultak az első speciális gyermekkönyvtári tanfolyamok, 1958-tól a Könyvtártudományi és Módszertani Központ és a Fővárosi Szabó Ervin Könyvtár közreműködésével. Az ELTE könyvtár szakán pedig 1958–1972 között gyermek- és ifjúsági irodalmat is oktattak.

Fontos állomása volt a gyermekek ellátása történetének az 1971-es *Irányelvek a 18 éven aluli ifjúság könyvtári ellátásának javítására* című dokumentum megjelenése, amely egységesen intézkedett a korszerű iskolai és gyermekkönyvtári ellátásról: körvonalazta a két hálózat hasonló és eltérő funkcióit, és hangsúlyozta az együttműködés szükségességét. Jelentős érdeme, hogy az akkori helyzetnek megfelelően a működés feltételeit irány-

számokkal és normatívákkal alapozta meg a különböző típusú (A, B, C, D) és nagyságrendű könyvtárak számára. Ezek az előírások kiterjedtek az állománygyarapításra, a személyzetre, a nyitva tartásra, az alapterületre egyaránt. 1972-ben az UNESCO is kiáltványt tett közzé a közművelődési könyvtárakról, amelyet az IFLA (a Könyvtáros Egyesületek Nemzetközi Szövetsége) normatívákkal egészített ki 1972-ben és 1977-ben. Később, 1985-ben felülvizsgálták, és a változásokat figyelembe véve új és részletes megfogalmazásban adták közre *Az IFLA irányelvei közművelődési könyvtárak számára* címmel. Ez a dokumentum a gyermekkönyvtárakra vonatkozóan is sok hasznos fogalommeghatározást és normatívát tartalmazott.

A két hálózat fejlesztése sosem folyt egyenlő intenzitással. A '60–70-es években a gyermekkönyvtárak fejlődtek erőteljesebben. Vargha Balázs meghatározó és felszabadító személyisége segítette a sajátos, kötetlenebb, gyermekbarát módszerek gyors elterjedését. A '70–80-as években pedig a gyermekkönyvtárak lettek a bázisai pedagógiai reformtörvényeknek, a könyv- és könyvtárhasználati ismeretek terjesztéseknek. Idővel azonban romlottak a működési feltételek: csökkent a beszerzett dokumentumok és a gyermekolvasók száma, és nem lett több gyermekkönyvtáros sem.

A '80-as évek az iskolai könyvtáraknak kedveztek. Az oktatási reform, az iskolai könyvtárak működési feltételeinek és szakszerűségének javulása ebben a hálózatban hozott jelentősebb eredményeket. Azonban Tóth Gyula már 1998-ban úgy látta, hogy „a hazai iskolai könyvtárügy fejlődési hullámgörbéje az 1970-es, sőt még a 80-as évek progresszív évtizede után az 1990-es évtizedben minden érdemi mutatóját illetően a hanyatlás jegyeit mutatta” (*Könyvtárostanárok kézikönyve*).

Az 1997-es CXL. törvény a nyilvános könyvtári ellátással kapcsolatban azt erősítette meg, hogy minden állampolgár alkotmányos joggal használhatja a könyvtárakat, alapvetően önkéntes, belülről fakadó szellemi és szabadidős késztetése nyomán. A törvény szelleme és az olvasáskutatók aggasztó tapasztalatai késztették a szakmát arra, hogy újragondolja a gyermekkönyvtárak 21. századi szerepét. Ezt a szakemberek abban látják, hogy megtartva hagyományos kultúráközvetítő feladatukat, új módszerekkel segítsék az ismeretszerzés hagyományos és új eszközeinek elsajátítását. Nem lemondva az olvasás irányításáról, egyre több színes és vonzó szolgáltatással, az egyéniséghez igazodó, differenciált foglalkozással vonzzák, érzelmileg kössék a gyermekeket szabadidejükben is az olvasáshoz, a könyvtárakhoz.

1.2. Kettős funkciójú és Általános Művelődési Központban (ÁMK-ban) működő könyvtárak

Ezeket az intézményeket is gyermekkönyvtáraknak tekintjük, mert használóik többsége gyermek. 1965-ben jöttek létre először közös fenntartású, kettős funkciójú könyvtárak.

Az 1971-es *Irányelvek* szerzői úgy fogalmaztak, hogy „szükség szerint az iskolai közművelődési könyvtár közösen biztosíthatja egy-egy városrész, lakóterület gyermeklakóinak könyvtári szolgálatát.” A kettős funkciójú könyvtárak feladatait elláthatja az iskolai, de a közművelődési könyvtár is, legtöbbjük azonban ÁMK szervezetben működik. Csupán néhány nagyváros önálló városrészében (Pécs, Zalaegerszeg, Baja, Győr stb.) és nagyközségben (Földes, Besenőtelek, Kecel, Kunszentmiklós stb.) épültek kifejezetten erre a célra tervezett intézmények. Kis településeken az összevonásokat gyakran szubjektív szempontok motiválják, ezért működésükben sok a bizonytalanság. A funkciók összevo-

násának csak akkor van értelme, ha az kihat a gyűjteményre és a feltárására, de legfőképpen a szolgáltatásokra és az olvasószolgálatban alkalmazott módszerekre. Az ÁMK szervezetben működő és a kettős funkciójú könyvtárak esetében különösen fontos, hogy a szervezeti és működési szabályzat pontosan meghatározza a működés feltételeit, a fenntartás forrásait, a funkciókat és az elvárt feladatokat.

1.3. Községi könyvtárak és városi fiókkönyvtárak

Minél kisebb egy település, könyvtári olvasóinak annál nagyobb hányada gyermek. Az egy főfoglalkozású könyvtárossal működő községi könyvtárak és városi fiókkönyvtárak, sőt a megbízási díjas könyvtárost foglalkozató községi könyvtárak számára is kívánatos a gyermekkönyvállomány és a kölcsönzési idő elkülönítése, a közös olvasótér tagolása, külön gyermeksarok kialakítása. Ezeket a szakirodalom gyermekszolgálatként tartja számon. Egy 1990-es, *Miért szeretem falum könyvtárát* témájú pályázat írásai bizonyították, hogy segítőkész, mesélő, programokat szervező könyvtáros esetén ezekben a könyvtárakban is jól érzik magukat a gyermekek és fiatalok.

Gyakori azonban, hogy kistelepüléseken sem az iskolai, sem a községi könyvtár működése nem megfelelő, ezért az itt élő gyermekek jelentős hátránnyal indulnak a városi középiskolákba.

2. A gyermekkönyvtári munkát meghatározó tényezők

2.1. A gyermekolvasók. Az olvasóvá válás folyamata

Köztudott, hogy az olvasóvá válás folyamata nem az olvasás megtanulásával kezdődik. A fejlődéslélektan foglalkozik azokkal a fiziológiai és pszichológiai tényezőkkel, amelyek a beszéd kialakulását, majd az olvasás feltételeit megteremtik. A gyermek viszonyát az irodalomhoz és az olvasáshoz szociológiai és pedagógiai hatások segítik vagy gátolják. Idővel jelentős különbségek alakulhatnak ki, ezért a fejlődés szintjei nem köthetők szigorúan évekhez, életkorhoz.

Az olvasóvá válás legjellemzőbb állomásai

A kisgyermekkor és óvodáskor

Ideális esetben az „irodalommal” először a szülők, nagyszülők ritmikus beszédében, játékos hangutánzásaiban, rigmusaiban találkozhat a gyermek. A kisgyermekkor meghatározó jellemzője a mozgásosság, amelynek irodalmi átélését a *mondókák, kiszámolók, állathangutánzók* erősítik meg. Gazdag funkciója lehet ebben az életkorban a jó ritmusú, rövid, dalamos verseknek. „A kisgyermeknek a *vers* iránti fogékonysága azon alapszik, hogy a ritmus és a hangzás, amely megragadja, ugyanahhoz az érzékletes, érzelmekkel átszőtt, élményközel sémához tartozik, mint a mozgás, melyet helyettesít és a hangulat, melyet kifejez.” (Méreai – Binét: *Gyermeklélektan*)

2–4 éves kor táján jelenik meg a gyermekek *mese* iránti igénye: először saját életükre vonatkozó rövid kis történeteket, ismerős eseményeket akarnak hallani, majd középsős és nagycsoportos korukban kialakul bennük egy jellegzetes mesehallgatói magatartás, amelyre a „kettős tudat” jellemző: beleéli magát a történetbe, de nem tévesztik össze magukat a mesehőssel. A mesékben minden lehetséges, a mesék tele vannak olyan hősökkel és helyzetekkel, amelyek segítségével a kisgyermekek kiélhetik vágyaikat, félelmeiket, egyben életvezetési mintákat is kapnak. A mesék egyszerű, gyakran ismétlődő cselekményei könnyen érthetőek, segítenek a jó és a gonosz szétválasztásában. Különösen vonzódnak ebben a korban a kicsik a tündérmesékhez és az állatmesékhez. Érdemes ebben a témakörben tovább tájékozódni a kiadvány bibliográfiájában, a *IV., Gyermek- és ifjúsági irodalom* című fejezetben.

A gyermekek számára fontos a szituációhoz kötődő öröm is, hiszen valamelyik szülő, nagyszülő, óvó néni meghitt közelségében történik a mesélés, a könyv nézegetése, a beszélgetés. Fontos szerepe van ebben az életkorban a *képeknek*. Nemcsak a mesekönyvekben, hanem a *tárgy képeskönyvekben* is. A „mi ez?”, a „miért?” kérdésekre ilyenkor is sor kerül. A megnevezés, az azonosítás, az elvonatkoztatás már az ismeretszerzést szolgálja, és fontos állomása a beszédtanulásnak, a szókincs gyarapodásának.

Kisiskolások olvasmányai

A gyermekek többsége alig várja, hogy megtanuljon olvasni. Az *önálló olvasás* és a megfelelő készség elsajátítása csak elkezdődik az iskola az első osztályában, de meghatározó jelentőségű marad később is a gyermekek és az olvasás kapcsolatában.

A kisiskoláskorban folytatódik a *mesék* iránti érdeklődés. A könyvtárakban gazdag választék áll rendelkezésükre mesekönyvekből, magyar és más népek meséiből, valamint műmesékből is. Az ajánlásnál mindig vegyük figyelembe a szövegolvasás nehézségeit (szeretik az egy mesét tartalmazó nagybetűs könyveket) és a mesék jellegét is (cselekményességüket, szóincsiüket, típusukat).

8–9 éves kortól válik egyre erősebbé az igény a valóság megismerésére. Az olvasáskutató Nagy Attila hívja fel a figyelmet arra, hogy „A mesei kettős tudat (csoda és valóság) helyett ebben a fejlődési szakaszban már egy érettebb, inkább a regényolvasásra jellemző kettős tudat, a lehetséges és a valóságos kettőssége jelenik meg.” A meséktől az ifjúsági regényekhez az átvezető műfajok: a *meseregények* (Travers, Carroll, Janikovszky Éva, Lázár Ervin, Csukás István, Mándy Iván, Sziij Ferenc és mások írásai) és az *állattörténetek* (Brumi, Dörmögő Dömötör, Lassie, Vackor és társai). Ezután kerülnek a gyermekek érdeklődésének középpontjába hosszú időre a *kalandos művek*. Szívesen beleélik magukat a csoda nélküli, de rendkívüli helyzetekbe, az erős, bátor, győzni tudó hősök sorsába.

Az olvasás egyik fontos célja az iskolás gyermekek esetében is a szövegből való tanulás, amelyhez azonban az értő olvasás készsége szükséges. Ösztönzi őket, hogy egyre többet akarnak megtudni a világról. A könyvtárakban minden tárgykörben találhatók *tényközlő és egyszerű ismeretterjesztő művek*. Vonzó kiállításukkal felkelthetik az érdeklődésüket, és új területek megismerésére ösztönzik a gyermekeket. Kedvelt sorozataik: a Búvár zsebkönyvek, a Kis természetbúvár, az Ifjú felfedezők, a Fűrész könyvek stb.

A kiskamaszok és serdülők irodalma

10–12 éves korukra már legtöbbször eldől a gyermekek olvasáshoz való viszonya. Erősen széthúzódik a mezőny, jelentős réteg egyáltalán nem olvas, mások már „minden-evők”. Legerősebb továbbra is a *cselekményesség*, a *kaland* iránti igény, amelynek a *robinsonádok*, a *történelmi regények*, a *kísértethistóriák* felelnek meg. Nem véletlen a Harry Potter átütő sikere, hiszen mindezeknek az igényeknek megfelel, ráadásul ízig-vérig mai gyermekek a szereplői. A fiúk között igen népszerű *fantasy irodalom* szintén a kaland, izgalom, mese iránti igényt elégíti ki. Az értékes művek keverednek a kevésbé értékes, szenzációhajászó könyvekkel. Érdeklődésük szerteágazó, távoli országokra és régi történelmi korokra kíváncsiak. Erősödik bennük a vonzódás a bátor, tántoríthatatlan hősök iránt, akik rendkívüli életet élnek, és olyan helyzetekbe kerülnek, amelyeket a kamaszok is elképzelnek maguknak. Jó lenne, ha ezekhez ma is ideálkereső szándékkal fordulnának, de ma inkább a filmek sztárjai, a sportolók és együttesek tagjai adják a példaképeket.

13–14 éves kortól már jelentősen eltér a fiúk és a lányok érdeklődése. A lányok kedvencei a *lányregények* (pöttyös, csíkos és angolszász ifjúsági regények), a fiúk a *férfiasabb műveket* keresik (*A koppányi aga testamentuma*, *A három testőr*, Rejtő és Burroughs írásait). A serdülők olvasmányai között már jelen van a *felnőtt irodalom*, jó esetben Brontë, Durrell, Michael Ende, Mikszáth, Jókai, de gyakran keresik Danielle Steelt, Stephen Kinget, a lányok pedig a női típusú lektűröket. Ugyanakkor egy jelentős réteg olvasmányválasztására és olvasási szokásaira az infantilizálódás jellemző, például végképp elakadnak a kalandos műveknél, és ott is az értéktelenebbeknél. Jelentős lesz a csak krimi olvasók köre.

A fiatalok olvasmányai között gyakran túlsúlyban vannak az *ismeretterjesztő művek*. Ezt részben az iskola, részben a korosztály természetes érdeklődése motiválja. Egy-egy szűkebb szakterületnek szinte tudósaivá válnak. A természettudományok mellett a techni-

ka, a sport, a hobbi-könyvek népszerűek. A Mi micsoda, a Csodálatos világunk, a Szemtanú, a Tudománytár gyermekeknek, a Tini enciklopédia sorozatok igen kedveltek.

2.2. Az olvasást és könyvtárhasználatot motiváló legfontosabb intézmények

Az olvasáshoz való viszony alakulását a család, az iskola, a könyvtár és más társadalmi tényezők is befolyásolják. Bartos Éva szerint „ha intézményekhez akarnánk kötni a fejlődési folyamat egyes állomásait, úgy fogalmazhatnánk: a családban kell történnék a megalapozás, előkészítés, a motiváció; az iskolában a készségek kialakítása, az olvasási igény megszilárdítása; a könyvtárban az érdeklődés folyamatos fenntartása, kiszélesítése és elmélyítése”.

Az olvasás presztízsének általános romlása, visszaszorulása a szabadidős tevékenységek között, minden szinten felfedezhető. Ebben a témakörben az elmúlt évtizedekben elsősorban Nagy Attila és Gereben Ferenc olvasáskutatók végeztek felméréseket, elemzéseket, amelyek izgalmas és lehangoló tapasztalatai folyóiratcikkekben és könyvekben olvashatók (lásd a kötet végén a bibliográfiát). Komoly aggodalomra adhat okot, hogy csökken az olvasni tudók száma, csökken az olvasni szeretők száma, romlik a beszéd-készség, kevesen és kevesebb szépirodalmat olvasnak, ritkán választják szabadidős elfoglaltságnak az olvasást.

Sok gyermek kap könyveket ajándékba, de a szülők ritkán olvasnak. Így hiányzik az ösztönző példa. Megritkultak a meghitt *családi* együttlétek, a beszélgetések, csökkent a gyermekekre és az olvasásra szánt idő. Pedig az olvasási kultúra közvetítői közül a család adja a legerősebb motivációt. „A célok, értékek jelentős részét is a szülők nemzedéke nyújtja át a korai gyermekkorban” – írja Nagy Attila.

Az *iskolai* olvasástanulás nehézségei elveszik a gyermekek kedvét, fogyatkozóban az örömszerző olvasás. Sok a tanulási nehézséggel küszködő, a szöveget nem értő gyermek. Minta és gyakorlás híján nehezen fejezik ki magukat szóban, olvasmányélmények nélkül pedig nem fejlődik ki eléggé képzelet- és érzelmviláguk. Sajnos, az iskola ma kevésbé motivál a könyvtárhasználatra, mint korábban. A gyermekek 14–15 éves korukban fordulnak el tömegesen az olvasástól: az időhiány, a sok iskolai elfoglaltság, az izgalmasabb konkurencia, azaz a tévé, rádió, videó, számítógép, internet osztoznak az olvasással a gyermekek szabadidejében. Természetesen a kisebb erőfeszítést igénylő, szórakoztatóbb tevékenységekre fordítanak több időt.

A *gyermekkönyvtárak* sokat tehetnek azért, hogy az olvasással kapcsolatos pozitív élményeket megerősítsék, hogy gazdag választékukkal kielégítsék érdeklődésüket, és minden gyermek egyéniségéhez, fejlettségi szintjéhez, érdeklődéséhez igazodó ösztönzést adjanak. „Döntő mozzanat az olvasási érdeklődés megteremtésében az olvasott és a saját élmények, tapasztalatok, asszociációk összekapcsolása, a »rólam szól«, az »én is írhattam volna« jellegű intenzív, érzelmekkel telített átélés megalapozása” – hangsúlyozza Nagy Attila.

2.3. A gyermekkönyvtáros személyisége

A könyvtáros a könyvtári szolgáltatások közvetítésének legfontosabb szereplője, szervezője, a hatékonyság kulcsfigurája. „A gyermekkönyvtári munka alapkövetelménye, hogy

a könyvtáros gyermekszerető, határozott értékrenddel bíró, kiegyensúlyozott személyiség legyen” – írja Szász Ilona *A gyermekkönyvtári munka alapismeretében*. A gyermekkönyvtárosok a pedagógia és a könyvtári tevékenység metszéspontjában élnek. Fontos, hogy jó kommunikációs képességük legyen, tudjanak kapcsolatokat építeni a gyermekekkel, legyenek empátiás képességeik és megfelelő önbizalmuk is feladatukhoz.

Nagy Attila szerint „A könyvtárosság lényege szerint segítőkapszolat jellegű szolgálat, mely csak akkor lehet igazán hatékony, ha a technikai kompetenciát a lélektani tudnivalók együttesével integrálják. Vagyis a könyvtáros magabiztosan feldolgozhatja, vagy visszakeresheti a legkülönbébb dokumentumokat, de a szolgáltatás, a tájékoztatás elhibázott, ha a felderítő beszélgetés, az odafigyelés, a megértés mértéke elégtelen volt, akkor a végeredmény nem lehet maradéktalanul sikeres”. A könyvtárosoktól a gyermekek együttműködő magatartást várnak. Kapcsolatuk eltér minden más típusú (szülő–gyermek, tanár–diák) kapcsolattól: interperszonális, azaz személyközi, társas. Nyitottság és mosoly – két nélkülözhetetlen jellemzője a jó gyermekkönyvtárosnak. Nemcsak a könyvtáros szakismerete, hanem műveltsége, beszéde, viselkedése, öltözködése is pozitív vagy negatív példa. Vargha Balázs találó megjegyzése szerint a gyermekkönyvtáros olyan, mint Weöres Sándor százlábúja, aki mindegyik lábával mást csinál.

2.4. A gyermekkönyvtárak programjának változásai

A különböző művelődési és szórakoztató intézmények közül a gyermekek választanak. Nemcsak olvasni akarnak, hanem segítséget várnak az iskolai feladatok megoldásához, a tájékozódáshoz, a könyvtár használatához. Csak ilyen feltételek mellett választják a gyermekkönyvtárat és szolgáltatásait. Tartalmában és módszereiben ehhez kell igazítanunk a könyvtár tevékenységét. Ez elsősorban másfajta olvasószolgálatot és a gyermekkönyvtárosoktól másfajta felkészültséget igényel, mint eddig. Sz. Kovács Mária 1998-ban egy országos felmérés és külföldi kitekintés nyomán foglalkozott a gyermekkönyvtárak szerepváltozásaival. Az ő megállapításait is felhasználva próbálom érzékeltetni a súlyponteltolódásokat és a szemléletváltás legfontosabb területeit:

- Szükséges, hogy a gyermekkönyvtárak az eddigieknél szabadabb, kötetlenebb, elsősorban a gyermekek egyéni érdeklődését, kívánságait figyelembe vevő intézményekké váljanak. Munkájuk középpontjába a gyermekekkel kapcsolatos egyéni foglalkozást állítsák, és jóval több figyelmet fordítsanak a szabadidős és szünidei programokra.

- Arra kell törekedni, hogy a könyvtárba belépő gyermekek jól érezzék magukat. Vidám és pozitív élményeik legyenek, színvonalas, érdekes eseményeken vehessenek részt. A barátságos, segítőkész könyvtárossal olyan kapcsolatot alakíthassanak ki, amelyben önállóak maradhatnak, de meghallgatásra találnak, kérdezni mernek, és tanácsot is kapnak problémáik megoldásához.

- Nem mondhatunk le az olvasás megszerettetéséről. Keressük azokat az egyénileg és csoportosan alkalmazható módszereket, amelyekkel az olvasás élményszerző, személyiségformáló, szórakoztató szerepét a gyermekekkel meg- és felismertethetjük.

- Újra kell gondolni a feladatmegosztást és az együttműködést az iskolákkal, az iskolai könyvtárakkal. Összhangban a NAT-tal és a kerettantervek elvárásaival az olvasás, az önálló ismeretszerzés, a könyv- és könyvtárhasználat alapjainak megtanítása az iskola feladata minden gyermek esetében. A gyermekkönyvtáraknak a jártasságok és készségek, kialakításában van óriási szerepe. A gazdagabb dokumentumállomány és az információs eszközök felhasználásával, az egyéni gyakorlással, a különbségek figyelembevételé-

vel (kiemelkedően tehetségesek, hátrányos helyzetűek stb.) járulhatunk hozzá, hogy a gyermekek az iskolában és máshol is sikereket érhessenek el.

– Kínáljunk minél több szolgáltatást számukra, szerezzünk érvényt a „nyitott tér” elméletének, azaz tegyük lehetővé számukra a könyvtár valamennyi részlegének használatát.

3. A gyermekkönyvtárak állománya, gyarapítása és fel-tárása

A gyermekkönyvtár az egységes könyvtár szerves része, ezért állománya a többi rész-legével együtt képezi a könyvtár gyűjteményét. Az adott könyvtár *gyűjtőköri szabályzata* tartalmazza a gyermekkönyvtárra vonatkozó iránymutatásokat, továbbá az összehangolást más részlegekkel, rokon területekkel. Megegyezés kérdése ugyanis, hogy a kifejezetten gyermek- és ifjúsági irodalmon kívül mit kínál a gyermekkönyvtár és mit a felnőtt vagy más részleg, különgyűjtemény (pl. az átvezető irodalom, a folyóiratok, a kézikönyvek, a nem hagyományos dokumentumok esetében).

3.1. Dokumentumtípusok

3.1.1. Könyvek

A gyermekkönyvtári állomány többségét ma és a jövőben is a könyvek teszik ki. A sza-badidős olvasást, az irodalmi élményt, a tanulást, az egyéni érdeklődés elmélyítését, a hagyományos információszerzést elsősorban a könyvek szolgálják az elektronikus doku-mentumok elterjedésének időszakában is. A gyermek- és ifjúsági irodalom, valamint az ismeretközlő művek mindegyike érdemes a könyvtárosok figyelmére, mégis szükséges válogatni a kiadói kínálatból. Nem mellőzhető bizonyos tartalmi és formai szempontok érvényesítése. A gyermekek szórakozási igényeit sem feledve igyekezzünk értékes iro-dalmat beszerezni! Közrejátszanak a beszerzésben bizonyos külső esztétikai szempontok is, mint az illusztrációk, a könyv külső megjelenése. A kézikönyvek között sok a párhuza-mos tartalmú, jelentősen eltérő színvonalú mű. A munkafüzet jellegű, kitölthető kiadványok nem alkalmasak könyvtári használatra, és vannak olyanok, amelyeket alakjuk miatt mellő-zünk (óriási méretűek, hangot adnak, háromdimenziós figurákkal kombináltak stb.).

3.1.2. Időszaki kiadványok

A könyvtár egyik legkihasználtabb állományrésze a folyóirat-gyűjtemény. Legkereset-tebbek a képes, szórakoztató lapok, de nem hiányozhatnak a színvonalas, az ismeretszer-zésben is felhasználható folyóiratok, mint a Kincskereső, a Rubicon stb. Népszerűek a természettudományos és a technikai, főként számítástechnikai folyóiratok. Sajnos, a gyer-mekkönyvtárak többsége a szükségesnél kevesebb periodikumra tud előfizetni. Ezt ellen-súlyozhatja a felnőttek folyóíratrészlegének a használata.

3.1.3. Audiovizuális dokumentumok

Egyre több gyermekkönyvtár gyűjt és kínál nem hagyományos dokumentumokat is: a hangzó dokumentumok (hanglemezek, kazetták, majd CD-k) gyűjtése a '70-es évektől vált rendszeressé a gyermekkönyvtárakban. Elsősorban azok, amelyeket kifejezetten gyerme-keknek készítenek. Nemrég indult a Hangos könyvek CD-sorozat, amelyben eddig három lemez jelent meg: Csukás István, Janikovszky Éva és Örkény István műveiből olvasnak fel neves színészek. Természetes igény lenne az audio dokumentumok kölcsönzése, erre

azonban csak a nagyobb gyermekkönyvtárak nyújtanak lehetőséget (máshol kevés a dokumentum és féltik a szakszerűtlen használatától). Tovább rontja a gyermekek esélyegyenlőségét, ha a zeneműtárnak vagy médiatárnak nevezett részlegben sem látják szívesen őket, és onnan sem kölcsönözhetnek.

A vizuális dokumentumokat korábban a diafilmek képviselték, a '80-as évektől kezdődött a videokazetták forgalmának felfutása a könyvtárakban. Hamarosan a DVD-k lesznek a legkeresettebbek.

A gyermekek kedvelt szabadidős tevékenysége a videózás. Csoportos foglalkozásokon is gyakran használunk szemléltető anyagként egy-egy részletet. A kimondottan gyermekeknek készült videók raktári helye többnyire a gyermekkönyvtár, de ezt a dokumentumtípust sem kölcsönzik mindenütt. Több könyvtárban gyakorlat, hogy a szülőkkel vagy a szülők olvasójegyével kölcsönöznek a nagyobb gyermekek a médiatárból.

3.1.4. Számítógépes dokumentumok: elektronikus dokumentumok és optikai lemezek

Ma már természetes tartozékai a gyermekkönyvtári gyűjteményeknek a CD-ROM-ok, multimédiák, számítógépes adatbázisok, de általában nagyon korlátozott a beszerzésükre fordítható anyagi lehetőség. Pedig sokoldalúan hasznosíthatók a tájékoztató munkában, kiválóak az érdeklődés felkeltésében és elmélyítésében. Egyéni és csoportos használatukra egyaránt van igény. Használatukhoz megfelelő eszközpark is szükséges, nem elég a dokumentumok megléte. Egyre jelentősebb szerepe lesz a tájékoztatásban és ismeretszerzésben a számítógépes adatbázisoknak, azoknak, amelyeket saját könyvtárunk épít (katalógusok, helyismereti adatbázisok és bibliográfiák stb.), és a vásárolt, illetve az interneten elérhető adatbázisoknak. (pl. FSZEK analitikus mesekatalógusa, Magyar Elektronikus Könyvtár stb.). A Neumann-ház honlapján megtekinthetjük, hogy a feldolgozott 15 000 CD-ROM közül 90 készült gyermekeknek (41 mese és szépirodalom, 34 oktatási program-csomag, 12 nyelvtanulást segítő és 3 rajzfilm). A világhálón a gyermekirodalom még igen kevésbé van jelen, bár van jó példa is: a <http://www.olvasnijo.hu> és a <http://www.egyszervolt.hu> honlapjain elérhető anyagok. Hasznosak és kedveltek az interaktív információhordozók (Manó sorozat, A varázslatos emberi test stb.).

3.2. Az állomány gyarapítása, kezelése, védelme

A gyermekkönyvtár állományának alakításáért elsősorban a gyermekkönyvtár vezetője a felelős. Az állomány nagyságát és összetételét meghatározza az ellátandó gyermekek száma (és aránya a könyvtár összes olvasójához viszonyítva), érdeklődési köre, a könyvtár szolgáltatásai, az iskolák elvárásai, a közeli iskolák ellátottsága, a gyermekkönyvkiadás és a könyvtár anyagi lehetősége. Figyelembe kell venni azt is, hogy a gyermekkönyvek hamarabb elhasználódnak.

A gyermekkönyvtáraknak nincs önálló költségvetésük, de törekedniük kell rá, hogy olvasói és funkcióik arányában részesüljenek a beszerzési keretből. Nem mellőzhető a gyermekkönyvtáros jelenléte, amikor a konkrét beszerzésről van szó. Ő érvényesítheti a tanulás, az önképzés, a tájékoztatás, a kötetlen ismeretszerzés, a szórakozás és játékos időtöltés komplex szempontjait. Ismernie kell az oktatás követelményeit, hiszen a gyermekek igényeit jelentős mértékben az iskolai feladatok határozzák meg. Figyelnie kell a kötelező olvasmányok változására, a nagy érdeklődésre számot tartó könyvek, sorozatok példányszámára. Nem mondhat le azokról a gyakran drága ismeretterjesztő és kézikönyvek-

ről, amelyek a tájékoztató munka, a könyv- és könyvtárhasználat alapját biztosítják. S tudnia kell az éppen aktuális slágerkönyvekről (*Harry Potter*, *A gyűrűk ura* stb.), hiszen ezekből is több példányra lesz szükség. A nyelvtanulás elterjedésével egyre több idegen nyelvű könyvet is be kell szerezni.

Nem könnyű tájékozódni a könyvpiacra, hiszen ma már a Mórán kívül számos más kiadó is számít a gyermekolvasókra. Nyitott szemmel, füllel kell járni; a folyóiratokban megjelenő ismertetésekre, a kiadói prospektusokra, a médiák kritikáira, a gyermekirodalmat bemutató segédkönyvekre folyamatosan támaszkodni kell. A beszerzés forrása ma is elsősorban a Könyvtárellátó Közhasznú Társaság (KELLŐ). Az általuk kiadott Új Könyvek című állománygyarapítási tanácsadó nagy segítség, mert nem kereskedelmi megközelítésű ajánlásokat tartalmaz. Az ismertetéseken és a bibliográfiai leírásokon kívül a rendelőjegyzéken szereplő jelzések is eligazítanak. További segítség, hogy katalóguscédulákat lehet rendelni a könyvekhez. Számolni kell viszont azzal, hogy szolgáltatásaik drágák, és az új könyvek viszonylag lassan jutnak el a könyvtárakhoz. Ezért sok könyvtár máshonnan (is) vásárol, pl. nagykereskedelmi és terjesztő vállalatoktól, gyakran jelentős árkedvezménnyel.

A tényleges vásárlást, állományba vételt, feldolgozást legtöbb helyen nem a gyermekkönyvtárosok, hanem a feldolgozó (osztály, csoport) munkatársai végzik. A beszerzett dokumentumok a könyvtár egységes leltári nyilvántartásába kerülnek, majd felszerelt állapotban, katalóguscédulákkal együtt kapja meg a gyermekkönyvtár az új könyveket. Ők látják el sajátos raktári jelzeteikkel, színcsíkokkal, és építik saját katalógusrendszerüket.

Az állomány folyamatos gondozást, védelmet igényel. Az elhasználódott, piszkos könyveket évente ki kell selejtezni. A kisebb, de friss és színes állomány vonzóbb. Az állományvédelemre a gyermekeket is meg kell tanítani. Az óvodásokat, kisiskolásokat foglalkoztatás keretében ismertethetjük meg a könyvekre ártalmas hatásokkal. A nagyobbakat figyelmeztessük a könyv gondos használatára, tegyünk bele egyszerű könyvjelzőt, hívjuk fel a figyelmüket a széljegyzetelés mellőzésére. Sok gondot okoz, hogy gyakran vágnak ki képeket a folyóiratokból, szócikkeket a lexikonokból. Ajánljuk fel a másolás lehetőségét. Szemléletes és nevelő hatású, ha időnként kiállítást rendezünk a megcsonkított, piszkos, telefirkált könyvekből.

A nem hagyományos dokumentumok különös figyelmet és védelmet kívánnak. A hangszalagokat, CD-ket gyakran hallgatják walk- és diskmaneken, ezek nyújthatják, karcosíthatják a dokumentumokat. Helyben használat esetén mutassuk meg a dokumentumok és a technikai eszközök kezelésének helyes módját.

3.3. Az állomány csoportosítása a szabadpolcon: a raktári rend, az állandó és az alkalmi kiemelések

A gyermekkönyvtári állomány szinte teljes egészében szabadpolcra kerül. Minden gyermekkönyvtárban különválasztják a kölcsönözhető és a csak helyben használható dokumentumokat, valamint a könyvtáros munkáját segítő szakmai segédkönyveket.

3.3.1. Kölcsönözhető művek

Raktári helyüket az olvasók életkora, a művek tartalma és műfaja határozza meg, így leggyakrabban az alábbi egységek állnak elő:

Gyermekirodalom

A *leprellők, képeskönyvek* között nem érdemes szorosabb rendet tartani. Legtöbbször nem is könyvvállványokon, hanem válogató ládákban tartják ezeket, amelyekben nagy élvezettel keresgélnek az olvasni még nem tudó kicsik.

A *mesék, meseregények* a gyűjtők, az írók, illetve gyűjteményes kötetek esetében a címek betűrendjében sorakoznak a polcokon. Célszerű színcsíkkal is megjelölni e kiadványokat.

A *mindenttudó képeskönyveket* (tudóskönyveket) a gyermekirodalom közelében érdemes elhelyezni. Ezek valójában kevés szövegű, sok képpel illusztrált ismeretközlő művek, amelyek hangvétele a mesékéhez hasonló.

Szépirodalom

Csoportosítására kétféle gyakorlat ismert: a könyvtárak egy része témacsoportok szerint, más része szerzői betűrendben kínálja a könyveket. A *tematikus elhelyezést* követők abból indulnak ki, hogy a gyermekek gondolkodása, közelítési módja tematikus. A könyvtárosok az ifjúsági irodalmon belül színcsíkokkal, bélyegzőkkel, piktogramokkal vagy más módon különböztetnek meg *kalandos, történelmi, életrajzi, állatos, gyermekvilágról* szóló és *fantasztikus regényeket*. Ez a csoportosítás segíti a gyermekek választását, de könnyen egysíkúvá teheti érdeklődésüket. Akik a *szerzői betűrendet* alkalmazzák, azok úgy vélik, hogy hosszabb távon hamarabb rászoktathatják a gyermekeket az írók nevének megtanulására, a raktári jelzetek funkciójának felismerésére, és majd könnyebben alkalmazkodnak a felnőtt könyvtár rendjéhez. Gyakori a két módszer kombinálása: amikor a könyvekre témajelölés és színcsík is kerül, de az elsődleges rendező elv a szerzői betűrend.

Gyakran alkalmaznak a könyvtárak további *állandó kiemeléseket*: ilyenkor a *versek, a színművek, a kötelező és ajánlott irodalom, válogatás a felnőttek irodalmából* is külön állványra kerül.

Ismeretterjesztő és szakkönyvek az ETO szakcsoportjaiból kialakított egyszerű raktári jelzetek szerint sorakoznak a szabadpolcon, de gyakran emelnek ki sorozatokat, vagy bizonyos tematikus egységeket (pl. a manuális tevékenységet segítő könyveket).

Eseményekre, évfordulókra, olvasópályázatokra, valamint az új könyvekre *alkalmi kiemeléssel* hívják fel a gyermekek figyelmét. Az a jó, ha „elfogynak” a kiemelt könyvek, azaz kiköcsönzik valamennyit.

3.3.2. A *helyben használható kézikönyvek* olvasóteremben vagy állványokkal elkülönítve találhatók. Piros színcsík vagy más jelölés figyelmeztessen rá, hogy nem kölcsönözhető. Elhelyezésük a lexikonok, enciklopédiák, monográfiák, szótárak stb. esetében szakrendi, a szépirodalmi műveké betűrendes.

A *nem hagyományos dokumentumok* típusonként csoportosítják a könyvtárak, azon belül leltári számsorrendben. Megfelelő nagyságú állomány esetén tematikus rendben vagy címük szerint. Gyakori eset, hogy a fokozott állományvédelem miatt nem szabadpolcon, hanem a könyvtáros munkaszobájában vagy zárható szekrényben nyernek elhelyezést – ilyenkor csak katalógusból lehet választani közülük. Segíti a választást az eredeti vagy fénymásolt címlap.

3.3.3. A könyvtáros segédkönyvei között a gyermekkönyvtári szakirodalom, az oktatásra, nevelésre, iskolai könyvtárakra vonatkozó friss dokumentumok, a gyermek- és ifjúsági irodalommal kapcsolatos szakkönyvek, foglalkozásgyűjtemények, könyv-, könyvtárhasználati segédletek, olvasás-lélektani és -pedagógiai művek találhatók. Ezek leggyakrabban szakrendben sorakoznak a könyvtáros munkaszobájában vagy az íróasztala mögötti könyvvállványon.

Igen fontos, hogy a gyermekek hamar megtanuljanak eligazodni a könyvtár rendjében, és önállóan is tudjanak keresni. Ezért jól látható *táblákat*, *feliratokat* célszerű elhelyezni az állománycsoportok fölél, a polcokon pedig *választókkal*, „*fülelkekkel*” jelezzük az abc-t, a szakjelzeteket, illetve szöveges feloldásukat. Ötletes megoldás, ha a bejáratnál elhelyezzük a szabadpolcos tér alaprajzát, rajta különböző színekekkel és szövegekkel is feltüntetjük az állományrészeket. Szükséges a színcsíkok és szakjelzetek magyarázata is.

3.4. Hagyományos és számítógépes katalógusok

3.4.1. Hagyományos katalógusok

Az előzőekben felvázolt raktári rend önfeltáró eszközként is működik. A katalógusok többet, más megközelítést kínálnak; feladatuk tájékoztatni a dokumentumok meglétéről, tartalmukról és raktári helyükről.

A könyvtári állománygyarapítás segédeszköze a raktári katalógus. Része a könyvtár teljes, közös katalógusának, de a legtöbb gyermekkönyvtár saját raktári katalógust is épít.

A gyermekkönyvtár olvasói katalógusai:

Betűrendes leíró katalógus(ok), amelyben a dokumentumok formai jegyei szerint tájékozódhatunk: a szerzők neve és a művek címe szerint együttesen vagy külön-külön. Ha a formai besorolás adatai közé tárgyszavak is kerülnek, akkor *keresztkatalógusról* beszélünk. Ez már a dokumentumok tartalmáról is ad felvilágosítást. A kisebb gyermekek könyvnyebben keresgélnek, ha csak egy szempontra kell odafigyelniük, a nagyobbak azonban megfelelő gyakorlás után jól boldogulnak az egységes keresztkatalógussal is.

A teljes állomány tartalmi feltárását szolgálja a *tárgyszó-* és a *szakkatalógus*. Ez utóbbi egyszerűbb formája a raktári jelzetek szerint képez csoportokat. Nagyobb gyermekkönyvtárak csoportképzéses, valódi szakkatalógust szerkesztenek részletesebb szakjelzetekkel, gazdag választórendszerrel.

A könyvtárak egy része kiegészítő katalógusokat is épít, ilyenek lehetnek a szépirodalom tematikus katalógusa, sorozati katalógus, gyűjteményes kötetek analitikus katalógusa.

3.4.2. Számítógépes katalógus

Az állományban és a raktári rendben való tájékozódást forradalmasítja a *számítógépes katalógus*, amelyben a könyvtáros és a gyermekolvasó együtt látja a könyvtár teljes állományát, valamennyi dokumentumtípusát. A számítógép a hagyományos katalógusok valamennyi keresési szempontját, lehetőségét együttesen kínálja, sőt annál sokkal többet is. A keresőkérdések megfogalmazását, a találatalmazok kiterjesztését vagy szűkítését könyvtárosoknak és gyermekeknek egyaránt tanulni és gyakorolni kell.

A könyvtárak egy része lezárta a hagyományos katalógusokat, és az új beszerzéseket számítógépeken tárja fel. Természetesen a számítógépes katalógus kínálta valamennyi lehetőség csak akkor mutatkozik meg, ha a teljes dokumentumállományt már számítógépen tartják nyilván. Az internet segítségével pedig on-line elérhetők más könyvtárak katalógusai is.

4. A gyermekkönyvtárak olvasószolgálat

Minden könyvtári munka végső célja az olvasók szolgálata. Ez egyfelől minél több, gazdagabb szolgáltatás kínálatát jelenti, másfelől azt a pedagógiai és technikai segítséget, amellyel a használatot elősegítjük, megkönnyítjük. Gyermekolvasók esetében a pedagógiai tevékenység jelentősége és aránya megnő. A szükséges segítség módját és mértékét csak jól felkészült és kapcsolatépítésben gyakorlott könyvtáros tudja megítélni.

4.1. A könyvtárhasználat és a kölcsönzés dokumentálása

A gyermekkönyvtár vonzáskörzetében lakó valamennyi gyermekkel potenciális olvasóként számolunk. Az igények felmérésével, tájékoztatással és propagandával érhetjük el, hogy minél többen szerezzenek tudomást a könyvtárról és szolgáltatásairól. Korábban szigorúan csak a 6–14 éves gyermekeket tekintettük olvasóknak, pedig már kisgyermekkoruktól kezdve szolgáljuk őket képeskönyvekkel vagy egyszerű mesekönyvekkel, esetleg foglalkozásokkal. Ma sok óvodás látogatja a könyvtárakat szülők, nagyobb testvérek kíséretében vagy óvodai csoporttal. Közülük a rendszeresen visszatérőket nyilvántartásba is vesszük. Felnőttek – főként óvó- és tanítóképzősök, szülők, nagyszülők és pedagógusok – is kölcsönöznek a gyermekkönyvtárból, hiszen a meséket, a gyermek- és ifjúsági irodalmat, műsor összeállításokat itt találják meg.

A könyvtárhasználat alapelvei a gyermekek esetében megegyeznek a felnőttekével (lásd: Halász Béla: *Az olvasószolgálat tartalmi kérdései és technológiája*), de a beiratkozás adminisztrációjához némiképp eltérő nyomtatványokat használunk, és más adatokra is szükségünk van.

A gyermekek beiratkozása 16 éves korig ingyenes. Adataikról *személyi lapot* töltünk ki, amelyre az iskolát és az osztályt is feljegyezzük. Van már olyan könyvtár, ahol az e-mail cím is nyilvántartásba kerül. A gyermekek szüleitől *jótállási nyilatkozatot* kérünk. Ennek az anyagi felelősségvállaláson kívül abban is szerepe lehet, hogy a szülő felelősségteljes odafigyelésével, főként a kisebbeknél segíthet a kölcsönzési határidők betartásában és az állományvédelemben. A *beiratkozási naplóba* életkoruk, nemük és iskolájuk szerint is regisztráljuk a gyermekeket. Ha ezeket az adatokat elemezzük, akkor képet alkothatunk olvasótáborunk összetételéről és az iskolák képviseléről. A gyermekek *olvasójegyet* kapnak, amely a kölcsönzéshez nélkülözhetetlen.

Célszerű a *használati szabályzatot* a bejáráshoz közel, szemmagasságban elhelyezni. Törekedjünk rá, hogy a gyermekek számára érthetően, röviden fogalmazzunk, és lehetőleg minél kevesebb tiltást, büntetést helyezzünk kilátásba! A könyvtár használati szabályzata tartalmazza az igénybe vehető szolgáltatásokat, módjukat és azt is, mit, mennyit, mennyi időre lehet kikölcsönözni.

A gyermekkönyvtárak többsége *tasakos kölcsönzést* folytat. A könyvekből kivett könyvkártyákat aláíratják vagy lebélyegzik, majd az olvasó tasakjába helyezik. A tasakokat olvasói betűrendbe vagy számsorrendbe rendezik, a lejáratot pedig hetente változó mobil sáncokkal jelzik. Kisebb könyvtárakban ma is szokás a tasakokat a lejárati időrendjében őrizni, de ebben a rendszerben a legnehezebb rátalálni a keresett tasakra, ha a gyermek elveszti vagy otthon felejtí az olvasójegyet.

Az olvasójegyre bélyegzik rá a könyvtárosok a kölcsönzés lejárati idejét és az elvitt dokumentumok számát. Praktikus, ha a könyvtár telefonszáma is szerepel rajta, mert akkor

telefonon is meghosszabbíthatják a határidőt, előbb-utóbb e-mailben, illetve webes hosszabbítást is kérhet majd az olvasó. Erre hívjuk fel a szülők és a nagyobb gyermekek figyelmét! Ahol a régi folyóiratszámokat vagy a nem hagyományos dokumentumokat is kölcsönzik, ott ezt gyakran külön füzetben tartják nyilván, és a kölcsönzési határidő is rövidebb, mint a könyveknél. Késedelem esetén két, a felnőttéknél barátságosabb hangú két felszólítást kapnak a gyermekek, a harmadikat a jótállónak címezzük. Gyakran teremt konfliktushelyzetet, ha ilyenkor az anyuka viharzik be „rendet csinálni”, és eltiltja a gyermeket a könyvtár használatától a késedelmi díj miatt. A könyvtáros jó pedagógiai és kommunikációs érzéke oldhatja meg a kínos helyzetet, és biztosíthatja a gyermek további könyvtárhasználatát. A késedelmi díjat általában nem a gyermekkönyvtárosok állapítják meg, de alkalmanként megengedőbbek, türelmesebbek lehetünk, hiszen a kisgyermekek lassabban olvasnak, a nagyobbak pedig gyakran igen elfoglaltak.

Nagyobb könyvtárakban már *számitógépen* tartják nyilván az olvasókat és a kölcsönzéseket. Ebben az esetben könnyen megállapítható, kinél milyen dokumentum van, vagy egy adott dokumentum kinél van, és mikor jár le a kölcsönzés ideje. Az egységes könyvtárhasználat és a munkaszervezés szempontjából indokolt megoldást a gyermekkönyvtárosok nem szeretik, mert három fontos találkozási és tájékoztatói lehetőséget veszítenek (veszíthetnek) el a központi adminisztrációval: a gyermek első látogatásakor az ismerkedést, a kölcsönzéskor és a könyvek visszavételekor pedig az olvasmányokról való beszélgetés lehetőségét.

A gyermekkönyvtárak is vezetnek *munkanaplót* a napi forgalomról. Ez nemcsak a kötelező statisztikai jelentés alapjául szolgál, hanem láthatóvá teszi, melyek a legforgalmasabb napok, milyen a kölcsönzés és a helyben használat aránya.

4.2. A gyermekek megismerése.

Tájékoztatás a könyvtár használatáról és szolgáltatásairól

Beiratkozáskor fontos megtudni, járt-e már nálunk vagy más könyvtárba az „új” olvasó. A könyvtáros feladata kettős: megismertetni a gyermeket a könyvtár szolgáltatásaival és használatának módjával, továbbá minél többet megtudni az új érdeklődőről.

Első látogatáskor gondoskodjunk róla, hogy életkorának megfelelő általános tájékoztatást kapjon. Vezessük körbe a könyvtárban! Magyarázzuk meg az őrzegy használatát! Mutassuk meg a főbb állományegységeket! Hívjuk fel a figyelmét a szolgáltatásokra és a katalógusokra, ajánljuk fel a segítségünket! Természetesen ne előadás formájában zúdítsuk rá a sok új ismeretet, hanem a gyermek adott kérdéséből kiindulva. Megkönnyítheti a dolgunkat, ha *nyomtatott könyvtári tájékoztatót* is tudunk a kezébe adni, rajta a nyitvatartási idővel és a legfontosabb szolgáltatásokkal, amelyek leggyakrabban: *kölcsönzés és a dokumentumok helyben használata, információs és tájékoztató szolgálat, önálló ismeretszerzés, könyv- és könyvtárhasználat, egyéni és csoportos foglalkozások, rendezvények, szünidei és szabadidős programok*.

Minden bejövő gyermekre figyelniünk kell! Ki az, aki gyorsan új olvasnivalót választ és már szalad is el. Kik azok, akik olvasgatnak, lapozgatnak. Kik küszködnek feladattal (mert új olvasók, mert gyakorlatlan könyvtárhasználók, mert valamiért hátrányos helyzetűek), kik azok, akik egyszerűen itt töltik az idejüket, mert nincs hova menniük.

Egy 1997-es felmérés alapján Nagy Attila állapítja meg, hogy a vizsgálat legpozitívabb adata a könyvtárban végzett tevékenységek változása, amely a kölcsönzés és olvasás

mellett a kézikönyvek, a csoportos foglalkozások iránti igények növekedését hozta. (Fordulópont, 1999. 2–3. sz.)

*Ha tagja vagy könyvtárnak, mit csináltál legutóbb ottjártadkor?
(a megkérdezettek százalékában)*

	1977	1997
	%	%
1. Kölcsönzött	26,5	38,0
2. Kézikönyvet használt	1,3	18,0
3. Olvasott	10,6	9,3
4. Beszélgetett	2,6	1,4
5. Csoportos foglalkozáson vett részt	0,7	3,2
6. Játszott	0,5	2,0
7. Böngészett	–	5,1
8. Számítógépet használt	–	0,1

Hasznos tapasztalatokra tehetünk szert magunk is, ha egyszer-egyszer feljegyzést készítünk arról, hogy aznap hányan, milyen szolgáltatásokat vettek igénybe. Készítsünk egyszerű tevékenységi jegyzéket: válogat, könyvet olvas, folyóiratot nézeget, böngészik, jegyzetel, katalógusban keres, társakkal vagy a könyvtárossal beszélget, számítógépezik, foglalkozáson vesz részt, rajzol, játszik, esetleg cselleng. Jelezzük strigulával a gyakoriságot. A *tevékenységstruktúra* elemzése befolyásolhatja állománygyarapításunkat, a szolgáltatások propagandáját, a programok tervezését.

Igyekezünk már az első találkozáskor minél többet megtudni a gyermekről. A személyi lap csak a legfontosabb adatokat tartalmazza. Ezeket beszélgetés során egészíthetjük ki a gyermek egyéniségére vonatkozó ismeretekkel érdeklődési köréről, a könyvtárba lépés motivációjáról. Benyomást szerezhetünk az olvasással kapcsolatos érzelmeiről, beszéd-készségéről, közlékeny vagy zárkózott személyiségéről. A gyermekek igen különbözőképpen viselkednek, különböző típusúak. Van, aki *félénk, visszahúzódozó*, aki nem kéri és nehezen fogadja el a segítséget. Ellentéte az *önálló*, aki hamar és jól tájékozódik, és bátran kérdez. Az *érdeklődő* olvasó elfogadja az ajánlást, és szívesen beszélget problémáiról. Van olyan is, aki csak szórakozni jön a könyvtárba, és *nem igényel* szorosabb *kapcsolatot* a könyvtárossal. A kisebb gyermekeknek több segítségre van szükségük, mert bizonytalanabbak idegen környezetben, a nagyobbak önállóbbak és nem szeretik, ha sokat „szövegelünk”. Törekedjünk arra, hogy lehetőleg mindig kétoldalú legyen a kommunikáció: feltétlen hallgassuk meg a gyermekek kérdéseit, válaszait. A későbbiekben is a könyvtárosnak kell keresni a párbeszéd és a segítség alkalmait. Legtöbbször csak a sokadik látogatás, beszélgetés során derül ki, ha valamilyen hátránnyal küzd a gyermek, ami esetleg megnehezíti a könyvtár használatát. A könyvtárosét pedig a deviáns, problémás magatartású gyermekek.

Külön odafigyelést igényelnek a *hátrányos helyzetű gyermekek*. A *gyengénlátók és mozgáskorlátozottak* ritkán jönnek egyedül a könyvtárba. A halláskárosultaknak létkérdés a könyvből, könyvtárból szerzett információ. A *szellemi fejlődésben elmaradt vagy fogyaté-*

kos gyermekeket gyakran hozzák kis csoportokban a képző intézmények. Velük kapcsolatban a „te is közénk tartozol” tudatosítása és elfogadtatásuk a többi gyermekkel fontos alapállás. Az olvasás, a könyvtári otthonosság, az információhoz segítség esetükben feltétlenül egyéni foglalkozást és sajátos módszereket, felkészültséget kíván. Sok az olyan gyermek, aki ingerszegény környezetből, *művelődési hátránnyal* érkezik (például cigány-gyermekek, nagyon szegények). Számukra a könyvtár az esélyegyenlőség lehetőségét kínálja, és nagyban hozzájárulhat hiányaik pótlásához, képességeik kibontakoztatásához. Csak beszélgetés, egyéni foglalkozás során ismerhetjük fel, mit is tehetünk érdekükben. Sajnos, egyre több *magatartási zavarral küzdő, csellengő, kulcsos, elhanyagolt (néha drog-os)* gyermekkel is találkozunk a könyvtárakban, akik problémáikkal egyedül maradnak. *Deviáns* viselkedésük gyakran zavarja a többi látogatót, a csoportosan járó nagyobbaktól félnek a kicsik, olykor a könyvtáros is. Végtelen türelem, energia, beleérző-képesség szükséges a velük való bánáshoz. Segíthet a beszélgetés, a csoportos tevékenység, a biblioterápia, az érdekes programok, a könyvtár technikai lehetőségeinek (videó, számítógép) ingyenes használhatósága. Növekszik tehát az igény a könyvtár szociális szerepe iránt, azonban ehhez kevés a könyvtáros, és kevés az ideje a szükséges többletfigyelemre. Mégsem mondhatunk le a gyermekek szocializációjának segítéséről.

Az első benyomások jelentősen befolyásolhatják a gyermekek viszonyát a könyvtárhoz. Érezzék a segítőkészséget, fedezzék fel a könyvtári lehetőségeket, és megelégedve távozzanak! Soha ne engedjünk el egyetlen gyermeket sem néhány, csak neki szóló kedves szó, gesztus nélkül.

4.3. A könyvajánlás mint az egyéni foglalkozás legfontosabb módszere

Az olvasás irányításáról, az olvasóvá nevelésről egyetlen könyvtár sem mondhat le! Akkor sem, ha ma gyakrabban emlegetjük a „szolgáltatókönyvtárat”. A gyermekek személyisége még kiforratlan, érdeklődésük, ízlésük, viselkedésük formálódó, formálható. A tanácsadáshoz ismernünk kell a korosztály általános jellemzőit, az adott gyermek egyéniségét, pillanatnyi igényét, a gyermek- és ifjúsági irodalmat, a könyvtár állományát és segéd-eszközeit. A könyvtáros részéről nagy tapintatot igényel ez a munka. Tiszteletben kell tartania a gyermekek önkéntességét, méltányolni kell igényeiket és kívánságaikat. Mindez pszichológiai ismereteket és jól megválasztott pedagógiai módszereket igényel.

Az olvasás befolyásolására legtermészetesebben a dokumentumok kölcsönzésekor és visszavételekor kínálkozik alkalom.

A dokumentumok *kölcsönzésekor* előforduló néhány tipikus helyzet:

- A kiválasztott művek *címét és íróját* mindig olvassassuk el hangosan! (Hogy olvas? Jól ejti-e a szerző nevét? Neki való-e, amit választott?)

- Gyakran előfordul, hogy *életkorához képest túl könnyű vagy túl nehéz, hosszú és bonyolult* művet választott (ilyenkor eleve kudarcra van ítélve a befogadás). Próbáljunk más, hasonló témájú vagy típusú könyvet ajánlani!

- Vannak, akik tizennégy évesen is *csak mesét* kölcsönöznének (Mi lehet az oka? Tudatos a választás? Nem magának viszi? Menekül a valóságtól vagy éppen problémáira keresi a megoldást?)

- Nem ritka eset, hogy *leragad egy témakörnél* (csak kalandosat vagy csak állatosat keres, esetleg csak az autókról kér hónapok óta új könyvet). Ajánljunk kivezető olvasmányt (hiszen a történelmi regény is kalandos, vagy más technikai probléma is érdekelheti)!

– A sokat és rendszeresen olvasó gyermek próbára teszi tájékozottságunkat. Igaz, hogy kevés a kiskamaszoknak szóló mű, de az is lehet, hogy a szerzeményezésünkön kellene változtatni (példányszám, féleség tekintetében).

– Vannak, akik nem szeretnek olvasni, *nem akarnak kölcsönözni*. Általában gyenge olvasási képesség rejlik a háttérben. Javasoljunk színes, könnyen érthető olvasmányt, esetleg öt érdeklő ismeretterjesztő művet! Sok türelem kell ezekhez a gyermekekhez és jó emberi kapcsolat, hogy rábeszéljük a kölcsönzésre.

Segítségünkre lehet az ajánlásban, ha egy-egy témához *képes ajánló albumot* készítünk. Ebbe rövid könyvismertetéseket, esetleg fülszövegeket és a könyv címlapjának másolatát fűzzük be! Feltétlenül írjuk rá a raktári jelzeteket, hogy könnyen rátaláljunk a polcon!

A *könyvek visszavételekor* beszéljünk arról, hogy elolvasta-e azokat a köteteket, amiket elvitt. Melyik tetszett neki legjobban és miért? Vagy miért nem tetszett? Melyik szereplővel rokonszenvezett? Ajánlaná-e szóban vagy írásban társainak? Szerencsés, ha más gyermekek is hallgatják a beszélgetést, mert a kortárs ajánlása mindig hatékonyabb, mint a felnőtté.

Az a törekvésünk, hogy irányítsuk választásukat, csak akkor lehet eredményes, csak akkor hallgatnak ránk legközelebb is, ha beválik az ajánlásunk. Több hasznos könyv segíthet bennünket is a tájékozódásban: Komáromi Gabriella, Borbély Sándor, Benkő Zsuzsanna, Bocsák Veronika, Tarbay Ede és mások elemzései (lásd a bibliográfiát!). Segítség adhat a Kincskereső és a Csodaceruza – ez utóbbi szülőknek, pedagógusoknak, könyvtárosoknak szóló gyermekirodalmi folyóirat. Természetesen nekünk is olvasni kell, mert csak olyan könyvről tudunk beszélgetni, amelyet mi is ismerünk.

4.4. Teendők konkrét művek, illetve tematikus igények esetén

A gyermekek gyakran keresnek *konkrét műveket* a család, az iskola, a barátok, esetleg a média hatására. Máskor *egy téma* irodalma érdekli őket, vagy az iskolai feladat megoldásához szükséges egy adott könyv.

A szabadpolc nem teszi feleslegessé a könyvtáros segítségét a mű megtalálásában. Az önálló keresés nem kötelező számukra, csak lehetőség. Tudja-e a gyermek, hogy amit keres, az szépirodalmi vagy ismeretközlő mű? Mi a teendő, ha csak a címet vagy a témát ismeri, az író nevét nem? Melyik katalógushoz forduljon? Melyik a raktári jelzet és hogyan vezeti el a könyv helyéhez? Elég-e neki, amit a szabadpolcon talál? Mit lehet tenni, ha nincs a helyén a könyv? Mi van akkor, ha nem kölcsönözhető? Ezeket a kérdéseket a gyermekek ritkán és nem szakszerűen teszik fel. Gyakran csak tétova magatartásuk hívja fel figyelmünket, hogy segítségre várnak. Keressünk együtt a katalógusban és a könyvvállványokon! Ilyenkor pontosítsuk, mihez kell az adott mű, esetleg lehet-e mással helyettesíteni. Ha nem sürgős, akkor jegyezzük elő számára!

A szabadpolcokhoz kötődő technikai eligazítás csak az első mozzanat a segítségben. A katalógus felkínálja a könyvtárban található egyéb lehetőségeket is (például más részlegek állományát). A katalógushasználat és a művek megtalálása után ki kell választani a legmegfelelőbbet. Ebben a gyermek életkora, témabeli jártassága, olvasás- és szövegértési szintje a meghatározó. Gyakran előfordul, hogy az iskola túlbecsüli a feladattal a tanuló jártassági szintjét.

4.5. A dokumentumok helyben használata

Korábban a gyermekkönyvtárak munkájának eredményességét elsősorban a kölcsönzött kötetek számával mérték. Ma egyre inkább a tanulás, az ismeretszerzés, az önművelés színterévé kezd válni a gyermekkönyvtár is. Ennek megfelelően nő a helybenolvasás és a kézikönyvhasználat. Sajnos, legkevesbé a szépirodalom vagy az ismeretterjesztő könyvek helyben olvasása a jellemző.

A *kézikönyvek* mindenütt külön részlegben vagy a foglalkoztató-teremben vannak. A gyermekek igényt tartanak a használatukra tanulmányaikhoz vagy érdeklődési körükhöz kapcsolódóan, természetes kíváncsiságuk kielégítésére is. Ebben a részlegben vannak elhelyezve a tájékoztatáshoz szükséges lexikonok, enciklopédiák, monográfiák, szótárak, atlaszok stb., továbbá fontos alapl művek, gyűjteményes kötetek a szépirodalom köréből is. Ezeknek mindig kéznél kell lenniük. Egyéni és csoportos foglalkozások keretében tanítjuk és gyakoroltatjuk a kézikönyvek használatát (lásd ott).

Sok gyermek kifejezetten a *folyóiratok*ért jár a könyvtárba. A kicsik a képes gyermeklapokat nézegetik (Garfield, Dumbó, Dörmögő Dömtör, Buci Maci, Tapsi), a nagyobbak is inkább a sok képet, kevés szöveget tartalmazó szórakoztató folyóiratokat kedvelik (Ifjúsági Magazin, 100xszép, Popcorn, Bravo stb.). Népszerűek a természettudományos folyóiratok (Természet Világa, Búvár, Tudorka, Kutya, Macska, Élővilág stb.), a fiúk a technikai lapokat keresik, főként a számítástechnikaiakat (Easy PC, PC Guru). Napilapot egyáltalán nem olvasnak és sajnos, ritkán veszik kézbe ismeretszerzési szándékkal az értékesebb folyóiratokat (Kincskereső, Rubicon, Szivárvány, Zzsír, A tudás fája stb.).

A *hangszalagok*at, *CD*-ket csak kölcsönözni akarják, a könyvtárban nem hallgatnak zenét. Sok helyen videót is csak helyben lehet használni, ha megfelelő technikai háttér ezt lehetővé teszi. Leginkább szombaton és szünidőben szórakozásként keresik - főként azokat, amelyek ezt az igényt elégítik ki. Népszerűek a kötelező és ajánlott irodalmi feldolgozások, gyakran egész osztályok jönnek tanári kísérettel megtekinteni a filmeket. Törekedjünk rá, amennyire módunkban áll, hogy csak a mű iskolai feldolgozása után kerüljön erre sor illusztrációként, ne az olvasás helyett!

A gyermekek a *számítógépet* is inkább szórakozásra használják. Nagy népszerűségnek örvendenek a számítógépes játékok, gyakran maguk hozzák és csereberélik, mivel a gyermekkönyvtárakban kevés van belőlük. Katsányi Sándor figyelte meg, hogy a fiatalok számára az *internet* szinte kizárólag kommunikációs eszköz, információs forrásként ritkán használják. Talán a Sulinet elterjedése kedvezően változtathat e helyzeten. A könyvtáros feladata is, hogy ráirányítsa a gyermekek figyelmét az elektronikus dokumentumok jelentőségére az ismeretszerzésben. Jó kezdeményezések már vannak, elsősorban a *CD-ROM*-ok használatával kapcsolatban. Tudunk csoportos CD-ROM-bemutatókról, vannak olyan olvasópályázati feladatok, amelyekhez CD-ROM-ot kell használni, és CD-ROM klubok is működnek már néhány gyermekkönyvtárban.

4.6. A gyermekkönyvtár tájékoztató tevékenysége

A könyvtár nemcsak dokumentumszolgáltató, hanem tájékoztató intézmény is; része az információközvetítő hálózatnak (sajtó, rádió, tévé). A könyvtári tájékoztatás során ismereteket adunk át (könyv- és könyvtárhasználat), irodalmat népszerűsítünk (ajánlójegyzékek, témabibliográfiák), konkrét kérdésekre válaszolunk (faktográfiai tájékoztatás), és segítünk a könyvtárhasználat gyakorlásában.

A gyermekek tájékozódási igénye a felnőttekéhez hasonlóan igen sokrétű. Kiindulhat önmagukból, egyéni érdeklődésükből, de adhatja a feladatot a tanár, a könyvtáros vagy bármely más külső motiváció. Leggyakrabban személyekről, eseményekről, egy-egy fogalom vagy szó jelentéséről érdeklődnek. Rendszerint kiselőadáshoz, iskolai feladathoz, egy téma kidolgozásához keresnek irodalmat.

Elsőként a *kérdést* kell pontosan értelmezni: „mit kérdez”, illetve valójában „mit akar kérdezni”, milyen célból keresi az információt. Ehhez ki kell faggatni, ezt hívja a szakirodalom *referencsz interjúnak*. A megoldást célszerű az átfogó tájékoztatási eszközöknél kezdeni, és haladni a különböző szakterületek felé. Teljes körű választ az esetek többségében nem egyetlen segédeszköz adhat. A gyermekeknél fontos, hogy lehetőleg ne kész válasszokat adjunk, hanem közösen beszéljük meg a keresés stratégiáját. Ha megtaláltuk a lelőhelyet, akkor is célszerű együtt kiemelni a megfelelő választ és rögzíteni (lásd az „önálló ismeretszerzés” fejezetnél).

A tájékoztató munka alapja a gondosan összeválogatott *kézikönyvtár*. Ez tartalmazza az alapvető általános- és szaklexikonokat, enciklopédiákat, szótárakat, adattárakat, bibliográfiákat, monográfiákat, szépirodalmi gyűjteményes köteteket. Sok szép és jó kézikönyv jelent meg kifejezetten a gyermekeknek és fiataloknak is (Ablak-Zsiráf, Móra Lexikon, Usborn enciklopédiák, Fiatalok Oxford Könyvtára, Gyermekenciklopédia stb.). Az utóbbi időben megjelent hasonló témájú kézikönyvek között sok az összecsapott, hibás, gyenge mű, amit nehéz munkával, de ki kell szűrnie a gyerekkönyvtárosnak.

A hagyományos tájékoztató eszközök – könyvek, kézikönyvek, folyóiratok, katalógusok, bibliográfiák – mellé már felsorakoznak az *elektronikus dokumentumok* és *adattárak*: a saját könyvtár katalógusa, a Magyar Elektronikus Könyvtár, a CD-ROM-ok, multimédiák, valamint az internet is. A tájékoztató eszközök körében terjednek ugyanis a leggyorsabban az adott művek számítógéppel olvasható változatai is (pl.: Révai Nagylexikon, Verstar, Pannon enciklopédia, A természet enciklopédiája, Brehm: Az állatok világa, Magyar életrajzi lexikon stb.).

A legtöbb gyerekkönyvtárban azonban ma is a hagyományos eszközök állnak rendelkezésre. Ritkán engedhetik meg maguknak, hogy ugyanazt a kézikönyvet hagyományos és elektronikus változatban is megvásárolják. Igaz ugyan, hogy még belátható ideig párhuzamosan fogják használni és használtatni a különböző információs eszközöket, de egyre inkább a számítógépes keresést kell előtérbe helyezni. Olyan olvasótermet kell gondolatainkban, majd a valóságban is felépíteni, amelyben a különböző adathordozók és eszközök együtt férhetők hozzá, egyszerre több gyermek számára. Természetesen szükség esetén az egész könyvtár valamennyi tájékoztató lehetőségét igénybe kell venni, hogy valóban ne maradjon megválaszolatlan kérdés! Ez győzi meg a gyermekeket arról, hogy érdemes a könyvtárhoz fordulni, és érdemes megtanulni a tájékoztató eszközök használatát. A mai technikai eszközök (számítógép, telefax, fénymásoló, telefon stb.) megsokszorozzák a gyerekkönyvtár szolgáltatásának kapacitását is.

Célszerű az érdekesebb, összetettebb kérdéseket *referensz naplóban* rögzíteni a felhasznált segédeszközök, illetve irodalom jegyzékével együtt. Később, visszatérő alkalmakkor nagy segítséget jelenthetnek a könyvtáros munkájában.

4.7. Önálló ismeretszerzésre nevelés egyéni könyv- és könyvtárhasználattal

A társadalmilag hasznos tudás gyorsan változik, ezért a hagyományos ismeretközlő feladatok mellett minden általános iskolás tanulót el kellene juttatni az iskolának oda, hogy a legfontosabb információkat önállóan meg tudja szerezni. A NAT célkitűzései megfogalmazták ezt, valójában mégis, ma is elsősorban lexikális ismereteket tanítanak a gyermekeknek. Az informatika tantárgy keretében tanulnak ugyan a számítógépes adatkezelésről, a keresőkérdésekről, de gyakorlatra, jártasság és készség kialakítására már kevés az idő. Az utóbbi években háttérbe szorult a könyv- és könyvtárhasználati ismeretek oktatása, pedig az önálló ismeretszerzés „részben az ismeretszerzés eszközeinek használati készségét jelenti, másrészt olyan alapműveltséget, melynek segítségével meg tudjuk ítélni az információ értékét, ki tudjuk választani a fontosat és a lényegtelen, el tudjuk különíteni a helytállót és a talmít” – írja Katsányi Sándor.

A gyermekkönyvtár napi munkájának természetes része az önálló ismeretszerzésre nevelés. A dokumentumokban lévő *adatok* közül kell kiválasztani a gyermekeknek a szükséges *információt*, és ha megértették, be tudják építeni eddigi tudásukba, akkor lesz *ismeretté*. Ezt a könyvtárhasználat folyamán érik el, mert az önálló könyvtárhasználat az információs kultúra egyik alapeleme, és elsajátításához nincs alkalmasabb terep, mint a mindennapi életét élő könyvtár. Átfogja a könyvtári munka minden ágát, a könyvtár általános bemutatásától kezdve a raktári rend megismeréséig, a szolgáltatások tudatosításától a dokumentumok kezeléséig, a katalógusok és bibliográfiák használatáig. Ha együtt keresünk a gyermekekkel, akkor tudatosul bennük, hogy egy könyv több mindenről szólhat, vagy sok könyv szól ugyanarról. Közösén kell eldöntenünk, hogy azonos témájú kézikönyvek közül melyiket részesítsük előnyben. Mikor célszerű egy lexikon nyomtatott, vagy elektronikus változatát használni? Mikor érdemes az internethez fordulni?

A gyermekkönyvtárban biztosítani lehet a sok gyakorlást, mert csak ez a módszer visz közelebb az ismeretszerzés készséggé válásához. Nem a komplikált, összetett feladatok a jók, hanem az egyszerűek. Ezek a gyermekeket is hamarabb juttatják sikerélményhez. Minden gyermeknek más okoz problémát, máshol tart az eszközhasználatban, a tájékozódásban. A gyermekkönyvtárban lehetséges, hogy egyéni ütemben, életkorához és az általa elért ismeretszinthez igazítsuk a segítséget.

Több évi kitartó gyakorlás, egyéni foglalkozás nyomán alakul ki a gyermekekben az a felismerés, hogy a könyvtár mindig több mint az információhordozók összessége. A megfelelő választ akkor találja meg, ha tájékozódik, kérdez, eszközöket használ, dönteni tud, ki tudja választani a megfelelő megoldást. Ha egy keresést befejezett, akkor lehetőleg ellenőrizzük, elégedett-e az eredménnyel, lejegyezte-e, amit talált és a forrást is. Az irodalomkutatás technikája megköveteli a hivatkozások feljegyzését, a „cédulázás” módjának elsajátítását.

A gyermekkönyvtárak gyakran *olvasópályázati füzetekkel* ösztönzik a gyermekeket az önálló ismeretszerzés gyakorlására. Ezekben egy adott téma, történelmi kor, neves személyiség vagy esemény, irodalmi mű vagy könyvsorozat megismeréséhez kapcsolódó feladatokat találnak. Akkor jók e feladatok, ha rövidek, változatosság és játékosak (rajz, rejtély, műértékelés, rövid esszé). Legtöbbször irodalomjegyzéket is mellékelnek hozzá a könyvtárosok, hogy ne legyen parttalan a keresgélés. Lehetőleg csak helyben dolgozzanak vele a gyermekek (viszont nem kell egy alkalommal befejezni!). Így segíthetünk, ha meg-

akadnak, és nem másolják egymásról a megoldásokat. Ösztönző lehet a jó megoldások jutalmazása, verseny, vetélkedő szervezése a megismert anyagból, majd befejezésül kirándulás vagy olvasótábori részvétel a legjobbaknak.

Könyvtárosoknak, tanároknak és fiataloknak egyaránt kiváló segédeszközök a könyvtárhasználati kézikönyvek. (Lásd a bibliográfia *III. Egyéni és csoportos foglalkozás az olvasókkal* című fejezetének ajánlásait.) Közülük is kiemelkednek átfogó tematikájukkal, az elmélet és gyakorlat ideális összekapcsolásával Könyves-Tóth Lilla és Katsányi Sándor témába vágó könyvei.

5. Csoportos foglalkozások

„A különféle tevékenységek gondosan megtervezett programja ösztönöz a könyvek és más dokumentumok használatára, növeli az általuk keltett érdeklődést is, hatásukat pedig a gyermekek sokféle kreatív tevékenységbe való bevonásával teszik teljesebbé. A tevékenységek változatosságának csak a munkatársak képzelőereje, a könyvtár és a közösség anyagi forrásai szabnak határt.” – olvashatjuk a már idézett IFLA-irányelvekben.

A '70-es, '80-as években a gyermekkönyvtárak munkáját a csoportos foglalkozások uralták, és az iskolai igények is ebbe az irányba hatottak. Ma jobban meg kell gondolnunk, hogy időnként és erőnként hogyan osszuk meg az egyéni és csoportos foglalkozások között. A kisebb gyermekek igénylik inkább a csoportos foglalkozásokat, a nagyobbakat azonban az egyéni foglalkozások tartják meg könyvtári olvasónak a kritikus 12–15. életév táján. Azoknak a csoportos foglalkozásoknak adjunk előnyt, amelyek a gyermekek egyéni érdeklődéséből, kíváncsiságából indulnak ki, és módszereikben jelentősen különböznek az iskolai óráktól.

A csoportos foglalkozások olyan szervezett tevékenységi formák, amelyek alapvetően feltételezik a könyvtár, a könyvvállomány, az információs eszközök és a könyvtáros együttes jelenlétét. Ilyenkor egyidőben több gyermekkel foglalkozunk (kiscsoport, osztály, klub), miközben számítunk a gyermekek aktív részvételére. Jó, ha közel azonos korú és ismeretkörű gyermekek vannak egy csoportban. Kezdeményezhetik, igényelhetik a foglalkozásokat az iskolák, ilyenkor természetesen a gyermekek részvétele kötelező, a célt és a témát a tanár határozza meg. A könyvtárosok pedig a gyermekeknek szabadidejükben öntevékenységüket, egyéni érdeklődési körüket figyelembe véve szerveznek könyvtári foglalkozásokat, összejöveteleket.

A könyvtárosnak fel kell készülnie a foglalkozásokra; eldönti, hogy éppen akkor mi az elsődleges célja: ismereteket akar átadni, irodalmat népszerűsíteni vagy könyvtárhasználatot gyakoroltatni. A foglalkozás formáját, módszereit és eszközeit ehhez szükséges igazítani. Mindez már pedagógiai ismereteket kíván és gyakorlattal tökéletesedik. Fontos, hogy mindig legyen foglalkozásvázlatunk!

A csoportos foglalkozások számát és féleségét a könyvtár működési feltételei (területe, dokumentumai, eszközei), a könyvtárosok képzettsége és a könyvtár társadalmi kapcsolatai együttesen határozzák meg.

5.1. Könyvtárbemutatók, alkalmi látogatások

5.1.1. Óvodások a könyvtárban

Minden gyermekkönyvtáros szívesen látja az óvodai nagycsoportosokat a könyvtárban. Nagyobb városokban a könyvtárosok maguk hívják meg őket, például az „óvodások hete” keretében.

Az óvodákban szokásos módszereket alkalmazzuk velük a sajátos könyvtári környezet többletével. Kössük a mondókákat, verseket, meséket, képeket a könyvekhez, bábozzunk! Beszélgessünk velük arról, hogy kinek szoktak otthon mesélni, kinek vannak saját könyvei, hogyan kell rájuk vigyázni. A gyermekek szívesen lerajzolják könyvtári élményeiket, és lelkesen mesélnek azokról este a szüleiknek. Örömmel visznek haza olyan könyvjelzőt,

tájékoztatót, amelyet kiszínezhetnek. Ha iskolások lesznek, akkor már nem fognak idegenként jönni a könyvtárba.

5.1.2. Iskolai osztályok tájékoztató látogatásai

Résztvevői előre bejelentett csoportok: osztályok, napközis csoportok, távoli iskolák. Ezeket a találkozásokat is kezdeményezhetik a könyvtárosok kedves hangú meghívóval, például a tanév elején vagy a nyári szünet előtt.

Érkezésük előtt tájékozódjunk, jártak-e már csoportosan nálunk. *Első látogatáskor* életkoruknak megfelelő általános könyvtári bemutatót tartunk! Mondjuk el, hogyan lehetnek állandó használói a könyvtárnak (beiratkozás, a könyvek rendje, az őrjeggyel használata, nyitva tartás, jótállás). Hagyjuk, hogy fedezzék fel maguknak a könyvtárat! *Többedik látogatáskor* ismételjük át, amit már tudhatnak, és egyre táguló körben lépünk magasabb szintre, esetleg a könyvtárhasználat valamelyik részterületére. Legyen stratégiánk, hogy mit akarunk bemutatni, milyen szolgáltatást állítsunk a középpontba! Keveset „adjunk elő”, inkább a gyermekek meglévő ismereteit hívjuk segítségül beszélgetés közben. Mindig hagyjunk időt a böngészésre, az egyéni tájékozódásra! Nem célszerű ilyenkor testületileg beiratkoztatni őket, de adhatunk jótállási nyilatkozatot annak, aki kéri, hogy délután vagy másnap visszajölessen.

Régi tapasztalat, hogy akik otthon nem kapnak indíttatást a könyvtárhasználatra, azok csak akkor jönnek be hozzánk, ha az osztályukkal már jártak nálunk.

5.2. Tanítási órák a gyermekkönyvtárban

Az iskolai könyvtárak megerősödésével a gyermekkönyvtári tanórák száma jelentősen csökkent. Mégis előfordul, hogy *szaktárgyi órára, szakköri vagy könyvtárhasználati foglalkozásra* a gyermekkönyvtárban kerül sor. Legalkalmasabbak erre a téma-előkészítő, anyaggyűjtő, az ismétlő–rendszerező és a tantárgyközi ismereteket felderítő komplex órák. Ilyenkor a tantervi előírásokat, a szaktanár kívánságait vegyük alapul. Ezek a foglalkozások gyakran a tanárral közös „produkciók”: az órát a szaktanár vezeti, a gyermekkönyvtáros pedig hozzákapcsolja a téma irodalmát, a vonatkozó kézikönyveket és egyéb könyvtári segédeszközöket, az audio- és vizuális illusztrációkat. Kiemelkednek a mindennapokból a *rendhagyó órák*. Ilyenkor a szaktárgyhoz kapcsolódva író vendég, ismeretterjesztő előadó, művészi közreműködő vagy egy speciálisan felkészült könyvtáros emeli élményszintre a tananyagot, és kelthet érdeklődést a további tájékozódásra.

Speciális a viszonyunk a rendszeresen visszatérő *napközis csoportokhoz*. Ezek többnyire a közeli iskolákból jönnek, és látogatásaik sokoldalúan hasznosíthatók. A gyermekek leginkább azt szeretik, ha szabadidős programnak tekintjük ottlétüket, és kedvük szerint tölthetik az idejüket. Gyakran kötik össze e látogatásokat könyvcserével, hiszen a kisiskolások a napközi után már nehezebben és ritkábban jutnak el a könyvtárba. Alkalmanként szervezhetünk számukra rövid foglalkozást, kifejezetten érdekes, szórakoztató témákból. Ez lehet mesefeldolgozás, bábozás, továbbá mondák, ünnepek és népszokások felidézése, manuális tevékenység, ismerkedés a könyvekkel stb.

5.3. Könyv- és könyvtárhasználati foglalkozások

A Nemzeti Alaptanterv tételesen tartalmazza a könyv- és könyvtárhasználati ismeretek azon körét, amelynek elsajátíttatása elsődlegesen az iskola és az iskolai könyvtár feladata. Ma az informatika tantárgy keretébe tartozik a könyvtárhasználat-tan, a jártasságok és készségek kialakítását a szaktárgyakhoz kapcsolják. Kulcsfontosságú a pedagógusok szemléletváltozása: a könyvtárhasználat tantárgyközi jellegének megjelenítése a szaktanár és a könyvtáros együttes feladata. Ennek a követelményeiről gyermekkönyvtárosoknak is tájékozódniuk kell.

Általában olyankor fordulnak a pedagógusok a gyermekkönyvtárhoz segítségért, ha kevésnek ítélik az iskolai könyvtár dokumentumait és segédeszközeit, vagy szakszerűbbnek vélik a gyermekkönyvtárosok felkészültségét, módszereit. Ilyenkor is tájékozódjunk a gyermekek előzetes ismereteiről. Vegyük figyelembe a fokozatosság elvét, az elmélet és a gyakorlat arányát, a szemléletességet és a gyermekek figyelem- és befogadóképességét. Ezek a foglalkozások rendszerint két részből állnak: ismeretszerzésből (ez sem csak előadás!) és gyakorlásból, amelyet előre elkészített feladatokon végeztetünk. A leggyakoribb témakörök: a könyvtár és a könyvtári rendszerre vonatkozó tudnivalók; a dokumentumismeret; a könyvtári tájékoztató eszközök; a szellemi munka technikája. Természetesen egy alkalommal ezeknek csak egy-egy szeletével foglalkozunk (például a raktári renddel vagy a betűrendes katalógussal vagy a lexikonokkal és enciklopédiákkal). Egy alkalommal inkább kevesebb ismeretet adjunk át és sokat gyakoroltassunk!

Nemcsak iskolai kezdeményezésre szerveznek a könyvtárak olyan foglalkozásokat, amelyek könyv- és könyvtárhasználati ismereteket gyarapítanak. Valamennyi könyvtári foglalkozás ezt szolgálja. A gyermekkönyvtárak játékos formákat, versenyeket, feladatso-rokat, pályázati füzeteket használnak leggyakrabban eszközül.

Jegyezzük fel egy füzetbe, kiknek miről tartottunk foglalkozást! Legközelebb segítségünkre lehet a tervezésben, a folyamat továbbvitelében. A gyermekkönyvtáros fejében, (jegyzeteiben) ugyanis fel kell építeni a könyv-, könyvtárhasználati ismeretek koncentrikusan bővülő rendszerét, amelybe az adott csoportot, témát beilleszti!

Évek óta visszatérő esemény a *Bod Péter*ről elnevezett országos felmenő rendszerű *könyvtárhasználati verseny*. A gyermekkönyvtárosok sokat segíthetnek az egyéni felkészülésben. A megyei döntőket pedig gyakran tartják a megyei könyvtárakban.

A könyv- és könyvtárhasználati ismeretekkel kapcsolatos foglalkozásoknak gazdag szakirodalma van (Nagy Attila, Katsányi Sándor, Dán Krisztina, Kovács Mária művei – a többiekét lásd a bibliográfiában), és számos foglalkozásgyűjtemény forog közkézen. Korábban a gyermekkönyvtárak (a zalaegerszegi, a szolnoki, a veszprémi, a szegedi, a kecskeméti), ma inkább az iskolai könyvtárak képviselői (Homor Tivadar, Huga Ibolya, Könyves-Tóth Lilla, Sándor Gertrúd) jeleskednek a közreadásukban. A közelmúltban jelent meg például Gyermánné Huga Ibolya CD-ROM-ja az alsós könyvtárhasználat-tanítás segítésére, valamint tíz videokazettára felvett foglalkozás Dán Krisztina és Haralyi Ervinné könyve nyomán. Ötleteket, módszereket meríthetünk belőlük, de sose felejtjük el, hogy a gyermekkönyvtár ugyanazt a feladatot, célt más módszerekkel, kötetlenebb, játékosabb formában valósítja meg, mint az iskola vagy az iskolai könyvtár.

5.4. Tematikus foglalkozások

Nem könnyű feladat a gyermekek érdeklődése, érdekeltsége alapján vagy saját gyermekkönyvtári céljaink érdekében csoportos foglalkozásokat szervezni. Ne legyünk elégedetlenek, ha csak 15 gyermek gyűlik össze, mert kis létszámú csoporttal foglalkozni eredményesebb és hatékonyabb, mint egy egész osztállyal. E foglalkozások témái és módszerei kimeríthetetlenek. A tervezésbe bevonhatjuk a gyermekeket, ha megkérdezzük, miről akarnak hallani, beszélgetni, milyen kérdések foglalkoztatják őket.

5.4.1. A szépirodalmat népszerűsítő együttlétek

A könyvtárosok egy része szívesebben és bátrabban foglalkozik a kisebbekkel: az óvodásokkal és az alsósokkal. *Mesedélutánokat, mesevetélkedőket, levelezős játékokat* szerveznek nekik. Ilyenkor a gyermekek és a könyvtárosok is mesélnek. Nagy jelentőségű ebben a korban a hangos olvasás. Egy választott mese alapján beszélgetnek például a benne található konfliktushelyzetekről. Feldolgozhatják párbeszédes formában, eljátszhatják bábokkal vagy mozgással a cselekményt. Meghallgathatják lemezről művészi előadásban. A gyermekek maguk is szívesen kitalálnak mesét vagy folytatnak egy elkezdett történetet.

A neves meseírók és -gyűjtők (Andersen, Benedek Elek) jeles évfordulóihoz kapcsolódva *mesemondó versenyt* lehet hirdetni, amelyre előre felkészülnek a jelentkezők. Évek óta országos esemény a felmenő rendszerű *Hétmérföldes csizmában* mesevetélkedő, amelyben a magyar és más népek kijelölt meséit olvassák el, jelenítik meg. Sokat tanulhatnak a könyvtárosok a drámapedagógia módszereiből. Adjunk a feladatoknak mozgósító címet: Legyél te is mesemondó! Hétpróbas játékok, Mit mesél az Aranyhíd? Tündérbábszínház mesetájon stb. A műmesék, illetve meseregények feldolgozása fantáziamozgató, ugyanakkor a beleélés, azonosulás lehetőségeit adják a kortárs szereplők jelenlétével (pl. Janikovszky Éva, Nemes Nagy Ágnes, Szabó Magda, Lázár Ervin és mások művei révén).

A nagyobbakkal *beszéljessünk a könyvekről!* Egy-egy céltudatosan kiválasztott novellát, elbeszélést, verset ismertessünk meg velük! Jól megválasztott kérdésekkel hívjuk elő saját élményeiket, amelyek a művel rokoníthatók. Az olvasótáborokban számos eredményes módszert kísérleteztek ki, amelyek a könyvtárakban is jól használhatók. Például szaksítsuk meg a felolvasást különböző helyeken. Hogyan folytatnák? Hogyan fejeznék be a történetet? Játsszák el, vitatkozzanak egymással! Rajzoljanak vagy írjanak róla! Készítsenek ajánlást a társuknak! A Pest Megyei Könyvtár és a Pont Kiadó nemrég adta közre a szentendrei gyermekek vallomásait az olvasmányaikról *Olvasd már?* címmel; máshol *Ami a szívedet nyomja* címmel a gyermekek írásait kötötték csokorba. Szellemileg elmárgott gyermekeknek tartottak biblioterápiás foglalkozást a veszprémi gyermekkönyvtárban *Te is közénk tartozol* címmel. A szépirodalom népszerűsítésére *könyvstafétát* indítottak több megyében. *Minden könyv felfedezés* címmel könyvajánlásokat készítettek megoldandó feladatokkal. Vigyázzunk, hogy ezek érdekesek legyenek, a művek lényegére vonatkozzanak, és ne hasonlítsanak az iskolai órákra vagy a kötelező irodalom munkafüzetekre. Ezek a foglalkozások nagy empátiás és kommunikációs készséget igényelnek. Sok könyvtáros fél a váratlan kérdésektől, helyzetektől. A gyakorlat azonban sokat segíthet! Kövessük a jó példákat!

5.4.2. Témafeldolgozó foglalkozások

Bármilyen más – nem csak szépirodalomhoz kötődő – téma alkalmas csoportos feldolgozásra. Építsünk a gyermekek hobbjára, sportágukra, élményeikre és érdeklődésükre. A természettudomány különböző területei, az állatok, az utazás, a zene, az űrhajózás, a környezetvédelem, a helyi hagyományok és még számos vonzó témát találhatunk ki, vagy megkérdezhetjük a gyermekeket, miről akarnak hallani. Hívjunk meg tehetséges felnőtteket, hivatásos előadókat, kézműveseket vagy felkészült amatőröket, hogy bemutassák, szemléltessék saját foglalkozásukat és beszélgessenek róla. Felhasználhatjuk a nem hagyományos dokumentumok érdekes témáit is, amelyekhez foglalkozást köthetünk.

Egy-egy témára egész *sorozatot* építhetünk, például történelmi korokra, könyvsorozatokra, természetvédelemre, utazásokra vonatkozóan. Erősíti a hatást, ha állandó a résztvevők köre, tehát *klubszerű* a keret. (*Már tudok olvasni*, CD-ROM klub, kis környezetvédők, Könyvmolyképző stb.) Ebben a formában lehetőség nyílik a gyermekeket érdeklő téma sokoldalú feldolgozására, változatos módszerek alkalmazására, és tudatosan végigvihnünk egy nevelési, tájékoztatósi, könyvtárhasználati célkitűzést.

A '70–80-as években éltek virágkorukat az *olvasótáborok* (Bakonyoszlop, Hatvan). „Kitalálói” fiatal írók és szociológusok voltak; a szervezés legtöbbször a könyvtárakhoz kötődött. A résztvevők köre egy-egy korcsoportból vagy társadalmi rétegből került ki, például: hátrányos helyzetűek, nemzetiségiek, cigányok stb. A táborokban a könyv és az irodalom mellett a zene, a képzőművészet, a film, a csillagászat, a színjátszás, a vita, az önkifejező manuális tevékenység egyaránt jelen volt. A kiscsoportos beszélgetések és a közös előadások, produkciók együttes élményei a gyermekek teljes személyiségére hatottak: értékválasztásukra, beszédkészségükre, tájékozódásukra, közösségi érzéseikre. „A könyvekre támaszkodva tanultunk kérdező emberként viselkedni” – írta egy táborozó. Ezek a gyermekek később is aktív használói, hűséges olvasói maradtak a könyvtáraknak, sőt a könyvtárossal is megőrizték bensőséges kapcsolatukat. Az olvasótáborok száma mára jelentősen csökkent, főként anyagi nehézségek miatt. Változott a jellegük is, ma leggyakrabban egy olvasópályázat befejező mozzanatai, gyakran a helyismerethez vagy történelmi korokhoz kötődnek. A kifejezetten szabadidős táborok elsősorban a manuális tevékenységekre építenek és ezt egészítik ki egy-egy kirándulással, tematikus beszélgetéssel, vetélkedővel és a hozzájuk köthető irodalommal, videókkal vagy CD-ROM-okkal.

5.5. Szabadidős és szünidei foglalkozások

Egyre erősebb az igény, hogy megfelelő színvonalú és vonzó programokat kínáljanak szombatonként és a szünidőkben a gyermekkönyvtárak. Nehezíti a dolgukat, hogy kiszámíthatatlan mikor, mennyien töltik majd idejüket a könyvtárban.

A könyvtár csak akkor vonzó hely a gyermekeknek, ha jól érzik magukat, ha vidám, pozitív élményeket szereznek, és színes, érdekes programokon vehetnek részt. A könyvtárak szabadidős kínálatának két jellemző hibája szokott lenni: a szervezetlenség vagy a túlszervezettség. Mindkettő kedvét szegheti a gyermekeknek. Oda kell figyelniük, hogy egyéni vagy kisebb csoportokban elfoglalják magukat, és adott időpontban csatlakozhassanak a meghirdetett csoportos tevékenységekhez. Mindig készenlétben kell állnunk, hogy hatnyolc unatkozó gyermeknek már tudjunk közös elfoglaltságot találni.

A kisebbek inkább csoportosan, irányítás mellett szeretnek játszani, társasozni, videózni. Szervezzünk számukra *játszóházat*, *manuális tevékenységet* (gyöngyfűzést, tojásfes-

tést, papírhajtogatást, gyurmakiöntést, mézeskalács készítést, ajándékkészítést) vagy bábozást.

A nagyobbak egyénileg vagy saját szerveződésű kiscsoportokban érzik jól magukat. Elsősorban a kortársi közösséget keresik, a társas együttlétet, a beszélgetést. Ilyenkor érnek rá videózni, számítógépezni, internetezni. A tévézést kerülik, úgyis eleget ülnek a készülék előtt odahaza. Sajnos, szórakozásként a *szépirodalom helyben olvasására* ritkán kerül sor, a *folyóiratok* azonban kapósak. Szervezhetünk *csoportos vetélkedőket, intellektuális társasjátékokat, helyismereti sétákat, gyakorlati foglalkozásokat*. Olyanokat, amelyek igénylik a gyermekek közreműködését, tehát nem csak passzív résztvevői lesznek a foglalkozásnak. Nagy élvezettel vesznek részt például a *népszokások megelevenítésében*, a *maskarázásokban*, így a betlehemezésben, kormozásban, farsangolásban, locsolkodásban. Közben hasznos ismereteket is szereznek a hagyományok köréből. A felkészüléshez könyveket, audiovizuális illusztrációkat böngészhetnek.

Ha anyagi lehetőségünk engedi és megfelelő társakat is találunk hozzá, akkor nyáron szervezzünk *olvasótábor*! Korábban már szoltam róla, hogy ilyenkor egy-egy központi téma – önismeret, történelmi kor, irodalmi műfaj, helyismeret – köré összpontosítsuk a kiscsoportos beszélgetéseket, a szórakoztató ismeretszerzést. Ezeket egészítsük ki sok önkifejező feladattal (színjátszással, szerepjátékokkal), manuális és szabadba szervezett sporttal és kirándulásokkal. Szerencsés, ha megfelelő külső helyszínt tudunk biztosítani egy egész hétre, de a „bejárós” táborok is lehetnek népszerűek, ha sok színes programot szervezünk.

A szünidei programokat széles körben propagáljuk: helyben és az iskolákban szórólapokon, a városi műsorfüzetben, a helyi újságban, tévében. A tervezésnél, az időpontok kiválasztásánál gondoljunk arra, hogy míg a tanévet követő hetekben számos más intézmény is szervez táborokat, programokat, addig augusztus második felében, amikor a gyermekek már otthon vannak, „elfáradtak a nyaralásban”, szinte senki sem gondol a foglalkoztatásukra.

5.6. Rendezvények

A könyvtár anyagi és működési körülményeitől függően szervez rendezvényeket, amelyeknek elsősorban a helyszíne, kerete a könyvtár. Általában nagyobb tömegek részvételére számítunk, ilyenkor a gyermekek többsége passzív résztvevő.

A rendezvényekkel nagyon sok munka van: az előkészítés, a közönségszervezés, a hírverés, az előadók kiválasztása, megbízása és díjazásuk előteremtése, magának az alkalomnak a megrendezése (forgatókönyv, meghívók készítése és szétküldése, közönségtoborzás, székhardas stb.).

A különböző könyvhetek (ünnepi, őszi, gyermek-) idején sűrűsödnek a rendezvények. Gyakori változatai az író-olvasó találkozók, a műsoros megemlékezések, a mesemondók és előadóművészek fellépése, a bábelőadások, irodalmi színpadi műsorok, ismeretterjesztő előadások, kiállítási megnyitók. Néhány éve terjednek és nagyon népszerűek a gyermekkönyvtárakban is a nonstop felolvasások. Ezeken gyermekek, szülők, tanárok, könyvtárosok egymást váltva olvasnak fel, ezzel népszerűsítene egy-egy író, egy téma irodalmát, pl. a balatoni mondákat vagy a különböző népek meséit. A válogatás, a felolvasás, egymás meghallgatása, az érdeklődés felkeltése komplex élményt és hatást jelent minden résztvevőnek. Ez már nem passzív részvétel!

Ugyanígy nagy sikerre számíthatnak a szülők, barátok, hozzátartozók körében azok a rendezvények, amelyek egy olvasótábor, vetélkedősorozat befejezéséként a gyermekek munkáit mutatják be: kosztümös jelenetekben (megelevenedő királyi udvarok, történeti korok, lovagi csaták), rajzokban vagy saját készítésű tárgyakban. Folyamatosan gyűjtjük a gyermekek munkáit év közben is: az olvasmányaikról szóló írásokat, könyvillusztrációjukat, gyermekrajz-pályázatok díjazott munkáit, kézműves tevékenységük darabjait. Ezekből mutatós *kiállításokat* rendezhetünk, amelyeket szívesen meglátogatnak például a napközis csoportok, a pedagógusok, a szülők, sőt a könyvtáros kollégák is – olvasóinkon kívül.

Mindennek ellenére nem jó, ha a rendezvények kerülnek túlsúlyba a könyvtár munkájában. A rengeteg energia elsősorban a könyvtárpropagandában és a kapcsolatokban hasznosul. Siker esetén látványos külső elismerést hoznak a könyvtárnak a könyvtár vezetésétől és a fenntartóktól. A gyermekekre azonban csak az egyszeri élmény erejével hatnak.

Minden alkalommal gondoskodjunk róla, hogy a színvonalas rendezvény megfelelő előkészítést és visszhangot kapjon a helyi sajtóban, rádióban, tévében. Magunk is fényképezzünk! Örökítsük meg a könyvtár munkáját bemutató albumokban a meghívókkal, a sajtóvisszhanggal együtt. Évek során mutatós és informatív anyag gyűlik össze ezekből a *krónikákból*.

6. A gyermekkönyvtár kapcsolatrendszere, PR-tevékenysége

Nem elégedhetnek meg a könyvtárosok azzal, hogy jól dolgoznak, hanem szükséges, hogy munkájukat széleskörű kapcsolatrendszerbe ágyazzák, és kifelé is felmutassák. Felmérjék az irántuk megnyilvánuló (vagy lappangó) igényeket, hírt adjanak szolgáltatásaikról és tevékenységeikről, propagálják akcióikat, hogy együttműködjenek mindazokkal (egyénekkel és intézményekkel), akik szintén a gyermekek érdekében dolgoznak. „E folyamat célja a kapcsolat erősítése, s tartalma a tájékoztatásnak és közvélemény formálásnak az a szintézise, melyet idegen szóval public relations-nak (PR-nek), s magyar megfelelőjével közönségkapcsolatnak, kapcsolatszervezésnek neveznek” – írja Benkő Gyuláné *A gyermekkönyvtári munka* című kötetben. Nem lehet a véletlenre bízni, hogy kinek, mit, mikor, mi módon, miért adunk a tudtára. Tudatosan kell megtervezni a gyermekkönyvtár belső és külső kommunikációját, amelynek eredményeként a könyvtárról valós és lehetőleg pozitív kép (imázs) alakulhat ki a köztudatban.

6.1. A gyermekkönyvtár belső kommunikációja

Az eredményes munkához szükséges, hogy a könyvtáron, intézményen belül (a vezető és a kollégák) is tudjanak a gyermekkönyvtár dolgairól. Megfelelő súllyal szerepeljen az éves munkatervben, beszámolóban. A nagyobb megmozdulásokra, rendezvényekre küldjenek minden osztálynak meghívást. A munkaértekezleteken hangozzanak el az eredmények és a gondok. Alkalmoszerűen kérjék az igazgatók és más részlegek vezetőinek személyes közreműködését egy-egy megnyitón, zsűriben. Legyenek tájékozottak a könyvtár egészét érintő kérdésekben, és érdeklődjenek a többiek munkája iránt is. Viselkedésükkel is szerezzenek tekintélyt és megbecsülést a gyermekkönyvtárnak.

6.2. A könyvtár külső kapcsolatai

E tekintetben az legyen az elsődleges cél, hogy a könyvtár alaptevékenységéről, használatáról és akcióiról minél szélesebb kört tájékoztassunk, ne csak a könyvtár használóit! Legmeggyőzőbb, ha ez személyesen történik a könyvtárban vagy bármely más fórumon. Megsokszorozhatjuk a hatást, ha a gyermekkönyvtárról *nyomtatott ismertetőt*, és használatáról *tájékoztatót* készítünk és terjesztünk. Az írásos propaganda bevált eszközei az elmaradó olvasóknak küldött *viSSzahívók*, a foglalkozásokra és rendezvényekre szóló *meghívók*, színes *szórólapok*. Ezek hangvételére, esztétikai megjelenésére fordítsunk nagy gondot! Az irodalmat, a könyvtárhasználatot és a könyvtárat egyaránt jól népszerűsítik az *olvasópályázatok*, az *irodalmi rendezvények*, *vetélkedők*. Tegyük róla, hogy a városi műsorfüzetbe bekerüljön a könyvtár havi programja!

Egyre nagyobb jelentőségű, a könyvtár *internetes honlapján* a külön gyermekkönyvtári tömb. Ennek egyik fele a könyvtárhasználat általános tudnivalóit tartalmazza, másik része az aktuális programokat. Színes, élvezetes, a gyermekeknek és felnőtteknek egyaránt érthető és informatív legyen a honlap, és ne feledkezzünk el a programok frissítéséről!

Szó volt már a *könyvtári kiállításokról*, amelyek más körből hozhatnak érdeklődőket a könyvtár közelébe. Néhány könyvtár egy-egy *kiadvány* megjelentetésének anyagi és szel-

lemi feltételeit is meg tudja teremteni, így olvasópályázati füzeteket, gyermekíráások-, rajzok antológiáját, foglalkozások forgatókönyveit adja ki. A *sajtó és tömegkommunikációs eszközök* nélkülözhetetlen segítői PR munkánknak. A helyi újságnak, tévének, rádiónak adjunk hírt a könyvtárról: eseményekről, új könyvekről, új szolgáltatásokról, vetélkedők nyerteseiről. Minden könyvtárnak legyen „saját” újságírója, akihez fordulhat. Magunk is vállalkozhatunk érdekes híradás, beszámoló megfogalmazására. A lapok szívesen fogadják, ha a gyermekek írnak élménybeszámolót egy-egy könyvtári eseményről, rendezvényről.

6.3. Néhány kiemelten fontos kapcsolat

A szülőkkel

A szülők a jóállási nyilatkozattal tudomást szereznek gyermekük könyvtári tagságáról. Sok könyvtár azonban nem elégszik meg ezzel: *szülői értekezletet* szervez a könyvtárban vagy évente egy iskolai szülői értekezleten kér szót. A Magyar Olvasástársaság (HUNRA) *módszertani kiadvánnyal* segít az olvasással kapcsolatos leggyakoribb kérdések megválaszolásában. Az utóbbi években egyre több könyvtárban szerveznek *nyílt napot, családi délutánokat*. Ilyenkor közös könyvtárlátogatásra, a foglalkozások megtekintésére, a gyermekek munkáiból készült kiállításokra hívják meg a szülőket. A baráti kapcsolatokat, a bizalmat, a közös felelősséget próbáljuk minden esetben hangsúlyozni, és az időnként keletkező konfliktusokat oldjuk meg úgy, hogy a gyermekeket ne érje hátrány.

Az iskolákkal, az iskolai könyvtárakkal

Az olvasás megszerettetése, az ismeretszerzés, a könyvtárhasználat elsajátíttatása a pedagógusokkal közös feladatunk, csak alkalmaink, eszközeink, módszereink mások. A feladatok megosztását mindig az adott partnerintézmények igényei és lehetőségei határozzák meg. Nélkülözhetetlen, hogy megismerjük az iskolai könyvtárat és könyvtárost. Legyen minél több pedagógussal személyes kapcsolatunk. Kölsönösen hasznos lehet, ha néha közös továbbképzésen veszünk részt. Együttesen szervezhetünk olvasópályázati akciókat: az alsós- és napközis tanító nénik szívesen partnerek a mesékkel kapcsolatos versenyek, vetélkedők rendezésében. A szaktanárok (főként a magyar- és történelem szakosok) pedig készségesen közreműködnek az irodalmi olvasmányokhoz, történelmi korokhoz kötődő foglalkozássorozatok kérdéseinek összeállításában, zsűrizésben. Ösztönző lehet a nyertes gyermekeknek egy jó szaktárgyi jegy, vagy a jutalom nyilvános átadása a tanévzárón.

Szakmai kapcsolat kollégákkal

A gyermekkönyvtárosok maguk is igénylik, hogy a mindennapi bezártságukból időnként kiléphessenek. Hogy hasonló problémákkal küszködő felnőttekkel, kollégákkal, határterületek szakembereivel lehessenek együtt, kicserélhessék tapasztalataikat, módszertani kiadványokat szerezzenek be, szellemileg töltekezhessenek. Több lehetőség kínálkozik erre a szakmán belül; el kell érni, hogy ezek egy részén a gyermekkönyvtárosok részt vehessenek, még ha helyettesítésüket nem is könnyű megoldani. Majdnem minden megyében működik a megyei könyvtár összefogásával *gyermekkönyvtári munkaközösség*. Ez évente két-három találkozási alkalmat és szakmai műhelymunkát jelenthet. A Magyar Könyvtáros-

ok Egyesülete (<http://www.mke.oszk.hu>) Gyermekkönyvtáros Szekciója országosan szervezi a gyermekkönyvtárosok szakmai programjait. Ma a legizgalmasabb és legértékesebb a HUNRA (<http://www.gradatio.hu/hunra/>) munkája, amelyben szülők, tanárok, könyvtárosok, olvasáskutatók, pedagógusok, orvosok vesznek részt, és kutatják az olvasáslélektan, -pedagógia, -szociológia, biblioterápia, műbelfogadás és olvasástechnika közös kérdéseit. Bármelyikhez érdemes csatlakozni! Érdemes figyelemmel kísérni az IBBY Gyermekkönyvek Nemzetközi Tanácsa munkáját (<http://www.ibby.hu/ibby.html>), amelynek célja a gyermekkönyv-kultúra terjesztése, színvonalának emelése. Minden páratlan évben kiosztja az Andersen-díjat, és április 2-át a Nemzetközi Gyermeknapnak szenteli; lapja a *Könyvmoly*.

7. A gyermekkönyvtárak működésének tárgyi és személyi feltételei

7.1. Elhelyezés, berendezés

A gyermekkönyvtárak többsége a könyvtár más részlegeivel egy épületben működik, ez is biztosítja a részlegek és a szolgáltatások átjárhatóságát. Ritka szerencse, ha erre új könyvtár építéskor, előre tervezhetően kerül sor. Ha távolabbi épületbe kényszerül, akkor minden szempontból hátrányos a helyzete: gazdaságtalanul hat az állomány beszerzésére (bizonyos állományrészeket meg kell duplázni, önállóságra kell berendezkedni a nem hagyományos dokumentumok vonatkozásában is), és nehezebb a többi részleggel való kapcsolattartás. A gyermekeket pedig szervezeten kell megismertetni a felnőtt-, illetve más részlegekkel.

Bárhol is kapjon helyet a gyermekkönyvtár, a működés tárgyi feltételeit elsősorban a szabadpolcra kerülő állomány mennyisége és az olvasók várható létszáma határozza meg. 1972-ben a *Szakmai irányelvek a tanácsi közművelődési könyvtárak távlati fejlesztéséhez* című dokumentum megfogalmazta a különböző típusú könyvtárak optimális feltételeit (állománybeszerzés és fejlesztés, létszám, állványszükséglet, nyitva tartás stb.). Az 1997-es CXL. törvényhez nem születtek korszerű normatívák, ezért ma is csak a '70-es években megjelent hazai és az 1978-as IFLA irányelvekhez, normatívákhoz viszonyíthatunk, amelyek már nem minden tekintetben korszerűek, és nem tükrözik az új igényeket.

A gyermekkönyvtári funkciók főbb terei:

- a szabadpolcos kölcsönző,
- az olvasóterem – ez néha a foglalkoztató szerepét is betölti,
- a foglalkoztató vagy előadó – néhol ez a könyvtár más részlegeit is szolgáló közös előadóterem,
- munkaszoba (iroda),
- raktár.

Természetesen a ruhatár, a mosdók, a közlekedő terek közösek más részlegekkel, illetve külön épület esetén megoldandó követelmények.

Az olvasószolgálati övezet általában összefüggő térrendszer, ahol a funkcionális elkülönítés gyakran bútorokkal történik. Kivételt képez a rendezvények tere, mert ott a zajosabb tevékenységek miatt ajánlatos az akusztikai elválasztás is.

A *berendezések* esetében fordítsunk gondot arra, hogy a szabadpolcos állványok felső sorát is elérjék a gyermekek! A nagy alakú képeskönyvek gyakran „könyves ládába” kerülnek. Érdemes a kisebb gyermekek részére alacsonyabb bútorokkal mesekuckót kialakítani – meseszőnyeggel, párnákkal, alacsony ülőkékkel. A kézikönyvtári jegyzetelés viszont normál magasságú asztalokat és székeket igényel. Legalább egy osztálynyi gyermeket tudjunk egyszerre leültetni. Ösztönözhetnénk a szépirodalom helyben olvasását, ha egy csendes sarokba kényelmes karosszék mellé kis asztalt helyeznénk, hangulatos olvasólámpával. Itt néha hangos felolvasást is tarthatnának a könyvtárosok vagy a vállalkozó kedvű gyermekek, de elmélyült olvasásra is igénybe vehetnék ezt a helyet.

A nem hagyományos dokumentumok tárolásához és használatához *speciális berendezésekre* van szükség. Legyenek meg a dokumentumok egyéni és csoportos használatá-

nak feltételei: a technikai eszközök, a megfelelő tároló polc vagy asztal és a számítógépes csatlakozás.

Ma már elképzelhetetlen a gyermekkönyvtárak munkája megfelelő *technikai eszközök* nélkül. Ezek: music center, számítógépek (a könyvtárosoknak és az olvasóknak), CD, CD-ROM, DVD-lejátszó, diavetítő és vászon, projektor, hagyományos vagy applikációs tábla.

A könyvtári tereket *díszítőelemekkel*, virágokkal tegyük otthonossá! Legyen a gyermekekre jellemző a könyvtár külső és belső képe! Már a bejárat előtt jelezze a részleget felirat, kép, kerámia esetleg bábfigura. A fogadótérben helyezünk el hirdetőtáblát, amelyen felhívjuk a gyermekek figyelmét az aktuális évfordulókra, eseményekre, programokra! Az állandó dekoráció mellett hatásos, ha legalább negyedévenként (vagy évszakonként) megújítjuk a bejárat környékét. Így nem válik egyhangúvá, unalmassá a fogadótér. Ebbe a tevékenységbe a gyermekeket is be lehet vonni: tárgyak, képek, növények, termések, rajzok, gyermekmunkák váltogathatják egymást.

7.2. Személyi feltételek

Az eddigiekből már kiderült, mennyire fontos, hogy a gyermekekkel speciális felkészültségű és megfelelő számú könyvtáros foglalkozzon. A kiszolgált (és a potenciális) olvasók száma, a gyermekkönyvtári tér tagoltsága, a szolgáltatások köre, a nyitva tartás határozzák meg a szükséges létszámot. Nagy forgalmú, magas szintű szolgáltatás fenntartása költségesebb, de a gyermekek számára nagyobb haszonnal jár. A költségvetés mindenütt behatárolja a lehetőségeket. A közalkalmazottak jogállásával foglalkozó rendelet és a végrehajtási utasítás (150/1992 [XI. 20.] Korm. rendelet a közalkalmazottak jogállásáról szóló 1992. évi XXXIII. tv. végrehajtásáról) felsőfokú képzettséget ír elő a gyermekkönyvtárosok alkalmazásának feltételeként. A kulturális törvény pedig hét évenként kötelezővé teszi a 120 órás továbbképzést. A szakképzés általában megelőzi a könyvtári alkalmazást, de nem ritka, hogy munka mellett tanul a könyvtáros. A továbbképzések során a speciális gyermekkönyvtári ismeretekben, a gyermekirodalomban, a nyelvtanulásban, a számítástechnikában, a drámapedagógiában, a biblioterápiában érdemes elmélyülnie. A választásban a könyvtár igényei és a könyvtáros személyisége a főbb motiváló tényezők.

A képesítés megszerzése után minden munkatársnak lépést kell tartania szakmája fejlődésével: önképzéssel, a szakirodalom és a szakmai folyóiratok nyomkövetésével. Ez utóbbiak közül különösen a *Könyv és nevelés*, a *Könyv, könyvtár, könyvtárost*, a *Könyvtári levelező/lapot*, a *Könyvtárhasználat*, a *Csodacseruzát* és a *Fordulópontot* ajánlom a gyermekkönyvtárosok figyelmébe, valamint a megyei könyvtárak módszertani kiadványait.

7.3. Működési feltételek

A működés feltételeinek folyamatos megteremtése elsősorban a fenntartó, illetve a könyvtári vezetés feladata. A gyermekkönyvtáraknak nincs önálló *költségvetésük*. Az egyébként is anyagi nehézségekkel küszködő könyvtárakban előfordul, hogy háttérbe szorul a gyermekkönyvtár. Az üzemeltetés költségein és a béreken kívül gyakran csak az állománygyarapításra futja, arra is szűken. A nem hagyományos dokumentumok beszerzése esetleges, nem is szólva a technikai eszközökről.

Minden más tevékenység (rendezvények, olvasótáborok, gyermekek jutalmazása, játékok beszerzése) fedezetét elsősorban *pályázatokból* kell és lehet előteremteni. Ezért nél-

különbözhetetlen, hogy figyelemmel kísérjük a különféle pályázati lehetőségeket, nemcsak a NKÖM Nemzeti Kulturális Alapprogram kifejezetten könyvtáraknak kiírt lehetőségeit, hanem minden közművelődési, szabadidős, gyermek- és ifjúsági közösségeket támogató pályázatot. Ilyen lehetőségeket a Gyermek-, Ifjúsági és Sportminisztérium, az Informatikai és Hírközlési Minisztérium telematikai pályázatai, a Magyar Könyv Alapítvány, a megyei, városi pályázatok is kínálnak. Egy jó pályázat elkészítése sok időt és nagy gondosságot igényel, de megéri, mert jelentősen növelheti a tartalmi munka anyagi alapjait.

Ma még nem gyakori a könyvtárak *szponzorálása*. Ahol jó a gyermekkönyvtár közönségkapcsolata, PR tevékenysége, ott mégis előfordul, hogy kedvezményes árú autóbusszal, pályázati jutalmakkal (többnyire tárgyakkal), gyermekjátékokkal segítik a vállalkozók a gyermekkönyvtári akciókat.

Tapasztalatom szerint a gyermekkönyvtárosok lelkesek, tevékenyek, szeretik a munkájukat. Sok helyen egyetlen könyvtáros dolgozik, máshol átmenetileg felsőfokú szakképzettség nélkül is kénytelenek megoldani a személyzeti problémákat. Remélem, hogy ebben a kiadványban fogódzót találnak munkájukhoz!

Ajánló bibliográfia az utóbbi évtizedek gyermekkönyvtári szakirodalmából

I. Átfogó művek, rendeletek, irányelvek, olvasáslélektan, olvasásszociológia és olvasáspedagógia

1997. évi CXL tv. a kulturális javak védelméről és a muzeális intézményekről, a nyilvános könyvtári ellátásról és a közművelődésről = Magyar Közlöny, 1997. 112. sz.

DeHART, Florence: Emberi kapcsolatok a könyvtárban. (Szerk. és bev. Nagy Attila) Bp. : OSZK, 1997. 128 p.

Fordulópont. (Szerk. Száva Ilona.) 2–3. sz. 1999. Miért (nem) olvas a gyermek? 128 p.

Gereben Ferenc: Könyv, könyvtár, közönség. A magyar társadalom olvasáskultúrája az olvasás- és könyvtárszociológiai adatok tükrében. Bp. : OSZK, 1998. 228 p.

Gereben Ferenc – Katsányi Sándor – Nagy Attila: Olvasásismeret. Olvasáshoz, olvasáslélektan, olvasáspedagógia. (Egyetemi, főiskolai jegyzet.) Bp. : Tankönyvk. 1982. 408 p.

A gyermekkönyvtári munka. Tanulmányok. (Szerk. Károlyi Ágnes.) Kiadja az OSZK KMK. Bp. : NPI, 1979. 207 p.

Az IFLA irányelvei közművelődési könyvtárak számára. Bp. : MKE–OSZK–FSZEK, 1987. 90 p.

Irányelvek a 18 éven aluli ifjúság könyvtári ellátásnak javítására = Művelődésügyi Közlöny, 1971. 24. sz.

Katsányi Sándor: Információ, dokumentum, könyvtár. Bp. : Könyvtári Intézet, 2001. 28 p. (Az iskolarendszeren kívüli könyvtári képzés füzetei)

A könyvtár kezelése. (Szerk. Katsányi Sándor.) Bp. : OSZK KMK, 1990. 306 p.

A könyvtáros munkája. Alapfokú könyvtári ismeretek. Zalaegerszeg : Deák Ferenc Megyei Könyvtár, 1999. 134 p.

Közművelődési könyvtári ellátás. Irányelvek a távlati tervezéshez. Kiadja az OSZK KMK, Bp. : NPI, 1973. 96 p.

Mérei Ferenc – Binet Ágnes: Gyermeklélektan. 6. kiad. Bp. : Gondolat, 1985. 309 p.

Nagy Attila: Keresik életük értelmét? Olvasás, könyvtár, szocializáció. Bp. : OSZK KMK, 1991. 142 p.

Nagy Attila: Az olvasásismeret alapjai. Bp. : Könyvtári Intézet, 2004. 35 p.

Olvasás és társadalom. Olvasáshoz, olvasáslélektan, olvasáspedagógia. Szerk. Gereben Ferenc – Nagy Attila. Szöveggyűjtemény. Bp. : OSZK KMK, 1992. 289 p.

Tájékoztatók a Nemzeti alaptanterv műveltségterületeiről. Bp. : Korona, 1996.

11.1 Informatika / Dán Krisztina, (et. al.) 77 p.

II. A gyermekkönyvtári munka technológiája

Bodor Jenőné – Ramháb Mária – Mészáros Katalin: A gyermekkönyvtárak állományának raktározása és katalógusai. Bp. : OSZK KMK, 1982. 84 p.

Halász Béla: Az olvasószolgálat tartalmi kérdései és technológiája. Bp. : Könyvtári Intézet, 2001. 58 p. (Az iskolarendszeren kívüli könyvtári képzés füzetei)

HALMOSI Józsefné: A gyermekkönyvtári munka segédkönyvei. Ajánló bibliográfia. Bp.–Tatabánya : OSZK KMK – József Attila Megyei Könyvtár, 1988. 87 p.

Hamburger Antalné: CD-ROM Klub a gyermekkönyvtárban. = Könyvtári Levelező/lap, 2000. 4.

Az iskolai könyvtár. Könyvtárostanárok kézikönyve. (Szerk. Celler Zsuzsanna) Bp. : OPKM, 1998. 253 p.

Pápayné Kemenczey Judit: A gyermekkönyvtári állomány feltárása. Szolnok : Verseggy Ferenc Megyei Könyvtár, 1979. 76 p.

Pelejtei Tibor: Public relations. A kommunikáció szervezésének gyakorlati kézikönyve és kiegészítő szakismeretei. 3. bőv. kiad. Bp. : IKSZ, 2000. 174 p.

Szász Ilona: A gyermekkönyvtári munka alapismeretei. Bp. : OSZK KMK, 1987. 53 p. (Könyvtári füzetek)

Tószegi Zsuzsanna: Multimédia a könyvtárban. Bp. : Akadémiai K. 1997. 315 p. + CD-ROM melléklet.

III. Egyéni és csoportos foglalkozás az olvasókkal

A 10–14 éves olvasók. (Szerk. Pápayné Kemenczey Judit). Bp.–Szolnok : OSZK KMK – Verseggy Ferenc Megyei Könyvtár, 1985. 161 p.

BARTOS Éva: Gyermekbiblioterápiája. Miért (nem) olvas a gyermek? = Fordulópont, 2–3. 1999. 93–106. p.

Bocsák Veronika – Benkő Zsuzsanna – Hölgyesi Györgyi: Olvass nekem! Kalauz szülőknek, óvónőknek, tanítóknak a gyermekkönyvek útvesztőjében. Bp. : Trezor, 1995. 316 p.

Dán Krisztina – Haralyi Ervinné: Bevezetés a könyvtárhasználat tanításába. Módszertani segédanyag óraleírásokkal. Bp. : FPI, 2001. 375 p.

Homor Tivadar – Mészáros Antal: Az információ és az ember. Feladatgyűjtemény az ismeretszerzés gyakorlásához 12–18 éves tanulók részére. Bp. : Gondolat, 1994. 62 p.

Homor Tivadar – Mészáros Antal: Az információ és az ember. Segédkönyv az ismeretszerzés elsajátításához 12–18 éves tanulók részére. Bp. : Gondolat, 1994. 222 p.

Könyv- és könyvtárhasználati ismeretek. Tanmenet az általános iskola 1–8. évfolyama számára. (Szerk. Homor Tivadar.) Győr : Városi Könyvtár, 1990. 124 p.

Katsányi Sándor – Könyves-Tóth Lilla: Fölfedezem a könyvtárat. Kézikönyv középiskolásoknak. Bp. : Tankönyvk. 1978. 143 p.

Katsányi Sándor – Könyves-Tóth Lilla: Információ, könyv, könyvtár. Bp. : Typotex, 1998.

1. köt. Könyves-Tóth Lilla: Alapfokú információkereső gyakorlatok 8–12 éveseknek. 154 p.

2. köt. Katsányi Sándor: Információkereső gyakorlatok 12–18 éveseknek. 272 p.

Kovács Mária: A könyvtárhasználati ismeretek oktatása. Szakmódszertan könyvtárostanár hallgatóknak. Szombathely : Berzsenyi Dániel Főiskola Könyvtár- és Információtudományi Tanszék, 2001. 132 p.

Kovács Mária, SZ.: Gyermekkönyvtári szerepváltozások Magyarországon a 90-es években = Könyvtári Figyelő, 1998. 1. sz.

Könyves-Tóth Lilla: Keresd a könyvtárban! 2. kiad. Bp. : Móra K. 1982. 31 p. (Bölcs bagoly)

Könyvtári kalauz. Segédanyag a gyermek- és iskolai könyvtárosok számára. Bp.–Szolnok : OSZK KMK, 1992. 163 (kivehető) tábla

Könyv- és könyvtárhasználati játékok, vetélkedők forgatókönyvei. (Szerk. Szurmay Ernő.) Bp.–Szolnok : OSZK KMK – Verseghy Ferenc Megyei Könyvtár, 1981.

KÖVESHÁZINÉ Muntyán Alexandra: Társadalmi hátrányban lévő olvasók könyvtári ellátása = Könyvtári Figyelő, 2001. 1. sz.

Nagy Attila: Olvasásfejlesztés, könyvtárhasználat, kritikus gondolkodás. A szócikk-másolástól a paródiáirásig. Bp. : OSZK–Osiris, 2001. 223 p. (Nemzeti téka)

Olvasásfejlesztés iskolában és könyvtárban. (Szerk. Nagy Attila.) Sárospatak : Magyar Olvasástársaság, a Sárospataki Városi Könyvtár, MKE. 1999. 139 p.

Órák a könyvtárban. (Szerk. Katsányi Sándor.) Bp. : NPI, 1977. 150 p.

Pápayné Kemenczey Judit: Könyv-tár. Könyv- és könyvtár-használati órák. Szolnok : Verseghy Ferenc Megyei Könyvtár, 1985. 136 p.

Segített a könyv, a mese. Vallomások életről, irodalomról, olvasásról. (Szerk. Bartos Éva.) Bp. : Magyar Olvasástársaság, 1999. 200 p.

Tanulmányok a 14 éven aluli gyermekek olvasásra neveléséről. (Szerk. Dán Krisztina.) Bp. : OPKM, 1985. 417 p.

Tolnai Mária: Játsszunk a gyermekirodalommal! = Gyermekirodalom. (Szerk. Komáromi Gabriella) Bp. : Helikon, 1999. 305–313. p.

A többkönyvű oktatás felé. Könyv- és könyvtárhasználati módszerek, példák. (Főszerk. Nagy Attila.) Bp. : OSZK KMK, 1995. 142 p. (A Könyvtári Figyelő 3.)

IV. Gyermekek- és ifjúsági irodalom

BENKŐ Zsuzsanna: Gyermekek- és ifjúsági irodalom, 1965–1985. Bp. : Múzsák, 1989. 463 p. (Könyvtári kis tükör)

Bettelheim, Bruno: A mese bűvölete és a bontakozó gyermeki lélek. Bp. : Gondolat, 1988. 476 p.

Boldizsár Ildikó: Varázslás és fogókúrá. Mesék, mesemondók, motímuvok. Bp. : JAK-Kijárat 1997. 219 p.

Borbély Sándor: Kik írtak a gyermekeknek? A gyermek- és ifjúsági irodalom kislexikona A-tól Z-ig. Bp. : Junior, 1996. 159 p. (Diák-kislexikon)

A gyermek és ifjúsági irodalom elméleti kérdései és kritikái 1986–1995 között. Bibliográfia. (Szerk. Suppné Tarnay Györgyi.) Bp. : MKE Gyermekkönyvtáros Szekció – KLTE Kovács Máté Kör, 1998. 130 p.

Gyermekirodalom. (Szerk. Komáromi Gabriella.) Bp. : Helikon, 1999. 348 p.

KEPES Ágnes – SZÁSZ Eta: Beszélő könyvtár. 1967–75. Újabb ifjúsági olvasmányok. Bibliográfia. Bp. : Móra Kiadó, 1980. 639 p.

KEPES Ágnes – SZÁSZ Eta: Új beszélő könyvtár. Az ifjúsági olvasmányok ajánló jegyzéke. Bp. : Móra Kiadó, 1969. 726 p.

Ki kicsoda a magyar gyermekirodalomban? (Szerk. Fogarassy Miklós) Bp.–Debrecen : OSZK KMK – Csokonai, 1998. 210 p.

Kincskereső. Ifjúsági irodalmi folyóirat repertórium 1971–1978. (Szerk. Krauss Péter és Kraussné Papp Éva.) Kaposvár : Palmiro Togliatti Megyei Könyvtár, 1981. 265 p.

A Kincskereső története, repertórium 1986–1995. (Összeáll. Szemán Erzsébet.) Debrecen–Bp. : MKE Gyermekkönyvtáros Szekciója, Debreceni Egyetem, Kovács Máté Kör, 2000. 316 p.

Komáromi Gabriella: A gyermekkönyvek titkos kertje. Tanulmányok, esszék, kritikák. Bp. : Pannonica, 1998. 408 p.

Komáromy Sándor: Költők és művek a XX. század magyar gyermeklírájából. Bp. : Eötvös József K., 1998. 171 p.

Kortárs gyermekkönyvek. Műelemzések és műértelmezések. (Szerk. Borbély Sándor, Komáromi Gabriella.) Bp. : Cicero, 2001. 237 p.

LEHRREICHNÉ Dürgő Brigitta: Mesegyűjtemények analitikus bibliográfiája, 1945–1995. Tatabánya : JAMK, 2002. 1. köt.: A–K. 635 p., 2. köt.: L–Z. 698 p.

Mesegyűjtemények analitikus bibliográfiája. (Szerk. Tompek Lászlóné.) Kiad a FSZEK. Bp. : NPI, 1983. 372 p.

Folytatása 1980–1990 között, majd folyamatosan az irodalmi kritikák bibliográfiájával, a szociológiai információval és a Budapest történetének bibliográfiájával közös CD-n, megrendelhető a FSZEK-ben.

Ötven nagyon fontos gyermekkönyv műismertetése és műelemzése. (Szerk. Borbély Sándor). Bp. : Lord – Maecenas, 1996. 284 p.

SZÉCSI Ferencné: A gyermek- és ifjúsági irodalom elméleti kérdései és kritikái 1975–1980 között. Bibliográfia. Debrecen : Debreceni Városi Könyvtár-Kölcsey Ferenc Tanító-képző Főiskola. 1991. 108 p.

Tarbay Ede: Gyermekirodalomra vezérlő kalauz. A gyermek és ifjúsági irodalom történetének iránytűje. 2. átdolg. kiad. Bp. : Szt. István Társulat, 1999. 336 p.

Tartalomjegyzék

Bevezetés	3
1. A gyermekkönyvtárak létrejötte, helyük a könyvtári rendszerben	5
1.1. A gyermekek kettős könyvtári ellátása: iskolai és gyermekkönyvtárak	5
1.2. Kettős funkciójú és Általános Művelődési Központban (ÁMK-ban) működő könyvtárak	6
1.3. Községi könyvtárak és városi fiókkönyvtárak	7
2. A gyermekkönyvtári munkát meghatározó tényezők	8
2.1. A gyermekolvasók. Az olvasóvá válás folyamata	8
Az olvasóvá válás legjellemzőbb állomásai.....	8
A kisgyermekkor és óvodáskor.....	8
Kisiskolások olvasmányai	8
A kiskamaszok és serdülők irodalma.....	9
2.2. Az olvasást és könyvtárhasználatot motiváló legfontosabb intézmények	10
2.3. A gyermekkönyvtáros személyisége.....	10
2.4. A gyermekkönyvtárak programjának változásai	11
3. A gyermekkönyvtárak állománya, gyarapítása és feltárása	13
3.1. Dokumentumtípusok	13
3.1.1. Könyvek	13
3.1.2. Időszaki kiadványok.....	13
3.1.3. Audiovizuális dokumentumok	13
3.1.4. Számítógépes dokumentumok: elektronikus dokumentumok és optikai lemezek	14
3.2. Az állomány gyarapítása, kezelése, védelme.....	14
3.3. Az állomány csoportosítása a szabadpolcon: a raktári rend, az állandó és az alkalmi kiemelések	15
3.3.1. Kölcsönözhető művek.....	15
Gyermekirodalom	16
Szépirodalom.....	16
3.4. Hagyományos és számítógépes katalógusok.....	17
3.4.1. Hagyományos katalógusok.....	17
3.4.2. Számítógépes katalógus	17
4. A gyermekkönyvtárak olvasószolgálat	19
4.1. A könyvtárhasználat és a kölcsönzés dokumentálása	19
4.2. A gyermekek megismerése. Tájékoztató a könyvtár használatáról és szolgáltatásairól.....	20
4.3. A könyvajánlás mint az egyéni foglalkozás legfontosabb módszere	22
4.4. Teendők konkrét művek, illetve tematikus igények esetén.....	23
4.5. A dokumentumok helyben használata	24
4.6. A gyermekkönyvtár tájékoztató tevékenysége.....	24

4.7. Önálló ismeretszerzésre nevelés egyéni könyv- és könyvtárhasználatlaltal	26
5. Csoportos foglalkozások	28
5.1. Könyvtárbeutatók, alkalmi látogatások	28
5.1.1. Óvodások a könyvtárban	28
5.1.2. Iskolai osztályok tájékoztató látogatásai	29
5.2. Tanítási órák a gyermekkönyvtárban	29
5.3. Könyv- és könyvtárhasználati foglalkozások	30
5.4. Tematikus foglalkozások	31
5.4.1. A szépirodalmat népszerűsítő együttlétek	31
5.4.2. Témafeldolgozó foglalkozások	32
5.5. Szabadidős és szünidei foglalkozások	32
5.6. Rendezvények	33
6. A gyermekkönyvtár kapcsolatrendszere, PR-tevékenysége	35
6.1. A gyermekkönyvtár belső kommunikációja	35
6.2. A könyvtár külső kapcsolatai	35
6.3. Néhány kiemelten fontos kapcsolat	36
A szülőkkel	36
Az iskolákkal, az iskolai könyvtárakkal	36
Szakmai kapcsolat kollégákkal	36
7. A gyermekkönyvtárak működésének tárgyi és személyi feltételei	38
7.1. Elhelyezés, berendezés	38
7.2. Személyi feltételek	39
7.3. Működési feltételek	39
Ajánló bibliográfia az utóbbi évtizedek gyermekkönyvtári szakirodalmából	41
I. Átfogó művek, rendeletek, irányelvek, olvasáslélektan, olvasásszociológia és olvasáspedagógia	41
II. A gyermekkönyvtári munka technológiája	41
III. Egyéni és csoportos foglalkozás az olvasókkal	42
IV. Gyermek- és ifjúsági irodalom	43

